

PUTOPISI U *NARODNOM LISTU* U PRVOM DESETLJEĆU 20. STOLJEĆA

Marijana RAŽNJEVIĆ ZDRILIĆ

Odjel za turizam i komunikacijske znanosti
Sveučilište u Zadru

UDK: 821.163.42-992:070(497.5 Zadar)“19“

Prethodno priopćenje/Preliminary paper

Primljeno: 11.4.2013.

SUMMARY

In this paper have been analyzed travelogues published in the *Narodni list* in the first ten years of the 20th century. The aim of this paper was to examine the role of travelogues published in the *Narodni list* from 1900 till 1910 and its influence on the development of cultural and literary life in Zadar in observed period. Travelogues have been representing the source of knowledge for readers by introducing them to the natural, cultural and historical sights of Croatia, but also of Europe and the world. Subject of this paper were travelogues published in *Narodni list* from 1900 till 1910. The paper used method of qualitative content analysis, which are analyzed travelogues published in a supplement of *Narodni list* in observed period. By conducting the travelogues, it was found that the majority of travel writers in their journeys described our country, bringing to readers interesting information about the natural, cultural and historical sites of our country.

Keywords: travelogue, cultural and literary life of Zadar, *Narodni list*, content analysis

UVOD

Društveno-političke prilike u Dalmaciji u 19. i 20. stoljeću bile su usmjerene na rješavanje hrvatskog nacionalnog pitanja. Zadar je u to vrijeme bio središte Dalmacije zahvaljujući povoljnom geografskom položaju, plodnoj okolini i bogatoj tradiciji u kojem su se izmjenjivale francuska i austrijska vlast sve do raspada monarhije 1918. godine.

Sredinom 19. stoljeća Europu su zahvatile burne promjene koje su se odrazile i na Hrvatsku. U Dalmaciji, to jest Zadru dolazi do buđenja nacionalne svijesti i javljanja ideja za sjedinjenjem Dalmacije s Hrvatskom. Pojavom Ante Kuzmanića, koji pokreće časopis *Zoru dalmatinsku*, grad Zadar postaje središtem hrvatskog narodnog preporoda u Dalmaciji 1844. godine. Glavni cilj tog časopisa bio je probuditi nacionalnu svijest u dalmatinskoj, građanskoj inteligenciji, potičući ih na pisanje na materinjem jeziku te uvođenje hrvatskog jezika kao službenog u škole i urede.

Politički život Dalmacije sredinom 19. stoljeća bio je obilježen dvjema strujama: narodnjacima i autonomašima. Narodnjaci su se borili za sjedinjenje Dalmacije s Hrvatskom, a time i uvođenjem hrvatskog jezika u škole i urede, dok su se autonomaši odupirali ideji sjedinjenja zalažući se za uvođenje talijanskog jezika kao službenog. U Zadru su vlast imali autonomaši. Narodnjaci su svoje ideje o sjedinjenju širili svojim glasilom – *Narodnim listom* osnovanim 1862. godine u Zadru. Time je Zadar postao sjedište vodstva Narodne stranke u kojem je i 1861. godine uspostavljen Dalmatinski sabor.¹

U tom je razdoblju grad jačao ne samo politički, već i kulturno, a sve do 1918. godine bio je središtem Dalmacije u kojem se odvijao buran politički i kulturni život. U razdoblju od 1848. do 1920. godine u Zadru je djelovalo preko 50 hrvatskih društava među kojima se ističu *Hrvatska čitaonica* i *Hrvatski sokol*. Hrvatska su društva imala značajnu ulogu u ostvarenju tadašnjih političkih ciljeva odgajajući kulturne i političke radnike i tako šireći patriotske i nacionalističke težnje.⁴

Nakon Prvog svjetskog rata, Rapallskim ugovorom potpisanim 12. studenog 1920. godine između Kraljevine SHS i Italije, Zadar je pripojen Italiji zajedno sa svojom najužom okolicom. Time je Zadar odvojen od svoje šire okolice. Nakon preporodnog ushita, u kojem je zabilježen kulturni procvat Hrvatske i Dalmacije, osamdesetih godina 19. stoljeća slijedilo je razdoblje ekonomske i društvene stagnacije. Dalmacija je ekonomsku stagnaciju najvećim dijelom osjetila u trgovini, prometu, brodogradnji i vinogradarstvu.²

Početak 20. stoljeća u hrvatskoj povijesti zabilježeno je kao razdoblje uspostave politike „novog kursa“, odnosno razdoblje promjena u političkom razvoju Hrvatske. U cilju rješavanja hrvatskog pitanja u Dalmaciji, dolazi do udruživanja političkih snaga, odnosno Stranke prava i Narodne hrvatske stranke u borbi protiv austro-ugarskog dualizma.⁴ U okviru ovog zaokreta nastala je Riječka, a kasnije i Zadarska rezolucija. Nakon toga im se pridružuju i srpske stranke koje su zajedno činile Hrvatsko-srpsku koaliciju.⁵

¹ Novak, Grga, Presjek kroz povijest Zadra, JAZU, Zadar 1965., p. 71.

² Zadar, zbornik radova, urednik: Ravlić, J., Matica hrvatska, Zagreb 1964., p. 471.

³ Šidak, Jaroslav, Gross, Mirjana et al., Povijest hrvatskog naroda g. 1860-1914., Školska knjiga, Zagreb 1968, p. 160.

⁴ Op. cit. 217.

⁵ Op. cit. 233.

O PUTOPISIMA

Tekstove u kojima bilježimo svoje dojmove i iskustva s putovanja svrstavamo u putopisnu književnost to jest putopise. Putopis se definira kao: (...) *književna vrsta tematski oblikovana vjerodostojnim putovanjem subjekta diskursa (putopisca) koji pripovijeda zgrade na putu, opisuje prostore kojima putuje i mjesta na kojima boravi, iznosi svoja zapažanja o ljudima koje na putu susreće, o njihovim običajima i načinu života te često o kulturnim i umjetničkim znamenitostima krajeva u kojima se zatiče.*⁶ U glavne se postulate putopisa ubrajaju pripovijedanje (kojim je obuhvaćena putopisna događajnost) i opisivanje (kojim je obuhvaćena predmetnost).⁷ Putopis se osim u književne žanrove ubraja i u novinske. Marko Sapunar putopis svrstava u ostale novinske monološke žanrove koji predstavlja sintezu autorovih prikaza i zapisa o krajevima koje posjećuje kao i njegovim razmišljanjima o njima, ljudima koje susreće i njihovom životu.⁸ Ističe da je njihova vrijednost u tome što predstavljaju trajne zapise o vremenu, prostoru i ljudima koje ne mogu istisnuti ni novi elektronički mediji, već će se samo prilagoditi mediju trećeg, elektroničkog pisanja.⁹

Putopisi se u Hrvatskoj javljaju u doba romantizma. Glavni je cilj romantičarskih putopisaca bio upoznavanje čitatelja s različitim dijelovima domovine, isticanje njezine vjerodostojnosti kao putopisnog predmeta, izvješćivanje kao i usporedba stranog svijeta s domaćim.¹⁰

Među prve se hrvatske suvremene putopise ubrajaju: *Pogled u Bosnu* Matije Mažuranića iz 1842. godine te *Put u gornje strane* Stanka Vraza iz 1843. godine.¹¹ Slavko Ježić izdvaja značajnije hrvatske putopisce, i to: Antuna Nemčića, Ivana Mažuranića, Petra Preradovića, Dimitrija Demetra i Luku Botića.¹²

O NARODNOM LISTU

Narodni list su novine koje datiraju od 1862., kada su izlazile pod imenom *Il Nazionale*. Ovaj list, bogate kulturne i povijesne tradicije, nastao je kao odgovor na političke pritiske i bio je glasilo za razvoj nacionalnog preporoda u Dalmaciji. List su pokrenuli narodnjaci dr. Miho Klaić i Miho Pavlinović. Prvi broj *Il Nazionale* izašao je u Zadru 1. ožujka 1862. godine. U početku je izlazio dvojezično, kao hrvatski prilog za list *Il Nazionale* sve do 1869. godine. Od 1869. do 1871. godine paralelno izlazi na hrvatskom i talijanskom jeziku. Od 1872.

⁶ Hrvatski leksikon, II. Svezak, Naklada Leksikon, Zagreb 1997., p. 332.

⁷ Ibid.

⁸ Sapunar, Marko, *Osnove znanosti o novinarstvu*, Naprijed, Zagreb 2000., p. 98.

⁹ Op. cit., p. 99.

¹⁰ Hrvatski leksikon, II. svezak, p. 332.

¹¹ Šicel, Miroslav, *Hrvatska književnost 19. i 20. stoljeća*, Školska knjiga, Zagreb 1997., p. 67.

¹² Ježić, Slavko, *Hrvatska književnost od početka do danas: 1100-1941.*, Hrvatski tiskarski zavod, Zagreb 1944., p. 245.

godine list ima naslov samo na hrvatskom, a od 1893. godine do kraja izlaženja ima podnaslov *Glasilno za interese hrvatskog naroda*.¹³ U prvom broju *Il Nazionale* urednik Nadko Nodilo iznosi program lista na talijanskom jeziku *Programma del Nazionale*, a to isto ponavlja i na hrvatskom u *Prilogu k Narodnom listu broj 1* pod naslovom *Proslov Narodnog lista*.¹⁴

List je od 1863. do 1919. godine imao svoju vlastitu tiskaru, koja se s vremenom sve više modernizirala i bila jedna od najboljih zadarskih tiskara. Dana 1. ožujka 1912. godine izašao je jubilarni broj lista koji je imao 116 stranica s 85 članaka i pjesama te 162 oglasa.¹⁵

Narodni list je na svojim stranicama objavljivao političke članke i vijesti iz vanjske i unutarnje politike te vijesti iz Dalmacije, a posebno iz Zadra. Važno je istaknuti njegov podlistak koji je bio posebno uređen, a u kojem su mnogi naši književnici objavljivali svoje vrijedne književne članke, priloge, rasprave, novele i putopise, koji će biti predmet istraživanja u ovom radu. Tako je pored političke uloge, *Narodni list* imao i književnu ulogu u kojem su naši pisci započeli svoj književni rad te time utjecali jačanje nacionalne svijesti hrvatskog naroda, ali i unapređenju hrvatskog kulturnog života. Prvi urednik *Narodnog lista* bio je Natko Nodilo, a za vrijeme uredništva Jurja Biankinija list je glasilo kao jedan od najbolje uređenih novina za vrijeme vladanja Austro-Ugarske Monarhije.

Nakon 58 godina neprekinutog izlaženja, zbog Rapallskog ugovora i talijanske vladavine, dolazi do zabrane izlaženja lista te se gasi s brojem 7 od 7. lipnja 1920. godine.¹⁶ Od 1946. godine pa do danas izlazi u Zadru pod imenom *Narodni list*.

METODOLOGIJA

Cilj rada je istražiti tematiku putopisa u *Narodnom listu* u prvom desetljeću 20. stoljeća, odnosno od 1900. do 1910. godine. U radu se polazi od pretpostavke da su putopisi objavljeni u *Narodnom listu* u navedenom razdoblju, utjecali na razvoj kulturnog i književnog života u Zadru, i to tako da su predstavljali izvor znanja za čitatelje upoznavajući ih s prirodnim i kulturno-povijesnim znamenitostima Hrvatske, kao i Europe i svijeta. Istraživanje se temeljilo na putopisima objavljenim u *Narodnom listu* od 1900. do 1910. godine. Građa je prikupljena iz fonda Znanstvene knjižnice u Zadru, osim građe iz 1900. i 1907. godine, koja je prikupljena iz Državnog arhiva u Zadru. Za obradu navedene građe korištena je kvalitativna metoda analize sadržaja kojom su se analizirala 23 putopisa objavljena u *Narodnom listu* u promatranom razdoblju.

¹³ Zadar, zbornik radova, p. 748.

¹⁴ Vidaković, Josip, Povijest hrvatskog novinstva, Zadar u XIX. stoljeću, Hrvatsko komunikološko društvo i Nonacom d.o.o., Zagreb 2001., p. 157.

¹⁵ Op. cit., p. 162.

¹⁶ Maštrović, Vjekoslav, Jadertina croatica: bibliografija knjiga, časopisa i novina izdanih na hrvatskom ili srpskom jeziku u Zadru (1949-1954), knj. 2, sv. 2, JAZU, Zagreb 1954., p. 121., 125.

Don Ilija Ujević¹⁷, *Na povratku s puta*

Putopis književnika i svećenika don Ilije Ujevića *Na povratku s puta* najopsežniji je promatrani putopis u istraživačkom razdoblju i ima autobiografski karakter. Izašao je u 51 broju podlistka *Narodnog lista* i to u 1900., 1902., 1903. i 1907. godini. U 1900. godini putopisac don Ilija Ujević svoje putovanje započeo je parobrodom preko Makarske prema Splitu posjećujući svoje mnogobrojne prijatelje i biskupa kojeg moli za dozvolu odlaska na liječnički pregled u Beč. Nakon Splita svoje je putovanje nastavio parobrodom Hungarija prema Rijeci gdje je posjetio kulturno-povijesne znamenitosti. Sutradan je krenuo prema Zagrebu gdje ga je čekao prijatelj dr. Tresić s kojim je prošetao po parku Zrinjevac. Posebno značajno za putopisca bilo je upoznavanje s književnikom Eugenom Kumičićem za kojeg kaže da je *radišna hrvatska pčelica i naš vrli književnik*.¹⁸ Prije povratka u Zadar posjetio je i Karlovac gdje je tražio mišljenje liječnika vezano za svoju bolest. Nakon putovanja, u Zadru je posjetio urednika Jurja Biankinija i prijatelj Ivu Prodana u uredništvu *Narodnog lista*.

Putopisi objavljeni u 1902. i 1903. godini govore o autorovom putovanju u Beč. Putovao je na relaciji Zadar-Makarska-Rijeka-Zagreb-Beč. U Zagrebu je prisustvovao na sastanku nadbiskupa, biskupa, kanonika i opata iz cijele Hrvatske. Kao i u putopisima iz 1900. godine autor ističe susret s još jednom značajnom osobom iz tadašnjeg kulturnog i političkog života - Dinkom Politeom, hrvatskim novinarom, esejistom i političarom, kojeg je upoznao još 1883. godine u uredništvu *Narodnog lista*, zajedno s Jurjem Biankinijem i Mihom Klaićem.¹⁹

U Beč je opet išao zbog zdravstvenih problema na pregled liječnicima, ali je i ovaj odlazak iskoristio za posjet brojnim bečkim spomenicima, među ostalima spomenik Eugena Savojskog, Frana Savojskog, stolnu bečku crkvu sv. Stjepana, dvorac Schönbrun i bečko šetalište Prater. Zanimljivo je istaknuti putopišćev susret s Talijanom hrvatskih korijena -Giovannijem Morićem kojeg je upoznao u jednoj talijanskoj gostionici u Beču. S njim raspravlja oko pitanja Dalmacije. *Gospodin pak kaže, da je Dalmacija „vaša zemlja“ jer nije valjda upućen u tančine poviesti, a povijest ne kaže tako. I ako smo bili pod vlašću mletačkom, to smo i onda bili Hrvati, jer smo rođeni takovima i umrijet ćemo pod tim dičnim imenom*.²⁰ Ovdje se uočava autorova ljubav prema domovini i njegovo mišljenje o hrvatskoj politici za vrijeme mletačke uprave u Dalmaciji.

¹⁷ Književni kritičar i prevoditelj, rođen u Krivodolu 1858., umro 1921. u Splitu. Književnici i književni kritičari Ante Tresić Pavičić i Ivan Krnić svrstavaju ga u bogatog i plodnog pisca. Najpoznatije njegovo djelo je *Dokonice*, zbirka pripovijetki, crtica i slika, tiskane 1906. u Matici hrvatskoj. Prema: Ugrin, Ivan, *Skinut veo zaborava*, <http://arhiv.slobodnadalmacija.hr/20020430/kultura03.asp> (Posjećeno: 26. 11. 2013.)

¹⁸ *Narodni list*, br. 16., 7. ožujka 1900., p. 1.

¹⁹ *Narodni list*, br. 4., 14. siječnja 1903., p. 1.

²⁰ *Narodni list*, br. 20., 11. ožujka 1903., p. 1-2.

Putopisi iz 1907. godine čitatelje upoznaju s još jednim putopišćevim putovanjem i to iz Biokova prema Zadru prolazeći kroz Imotski, Poljica, Žrnovicu, Stobreč, Split gdje je posjetio biskupski dvor i crkvu sv. Duje, te Šibenik. U Zadru je stigao parobrodom iskrcavši se na *staroj rivi*. U Zadru je nakratko posjetio uredništvo *Narodnog lista*, prošetao do zadarskog predjela Arbanasi, posjetio zadarsku bolnicu, a sutradan parobrodom *Würmbrand* nastavio svoje putovanje prema Splitu gdje se susreo i nakratko porazgovarao s pravaškim političarom Antom Trumbićem. Zadnja postaja njegovog putovanja bila je njegova Zagora gdje je svojim sumještanima ispričao sve svoje zgrade s putovanja.

Ivan Andrović²¹, *O Kinezima*

Putopis Ivana Androvića *O Kinezima* koji je izašao u pet brojeva *Narodnog lista* u 1901. godini, edukativnog je karaktera. Putopisac je ovim putopisom želio upoznati čitatelje s dalekom azijskom zemljom – Kinom. Sam autor nije posjetio Kinu, ali je na svojem putovanju iz Zagreba u Budimpeštu upoznao njemačkog suputnika dr. E. Von Mielkea, poliglota koji je proputovao cijeli svijet i desetak godina boravio u Kini. Tako su čitatelji mogli doznati nešto više o kineskom kulturno-političkom životu, između ostalog o kineskom pravosudnom sustavu, glavnom gradu Pekingu koji je opkoljen visokim zidinama i velikim vratima koje se zatvaraju svakog dana kada sunce zađe, caru koji izlazi u javnost samo četiri puta godišnje i prema kojem Kinezi imaju ogromno poštovanje. Vjera im predstavlja nešto jako važno; učeni ljudi slijede nauku Konfucija, a niži sloj društva Bude. Prometna infrastruktura Kine dosta zaostala jer je izgradnja željeznice bila strogo zabranjivana zbog velikog broja grobova koji bi se uništili njezinom izgradnjom. U kineskoj književnosti ističe dva njihova djela: roman *San kue-ci (Povijest tri kralja)* i drama *Pi-pa-ki (Povijest lutnje)*.

Grgur Urlić-Ivanović²², *Tamo amo preko Krke*

U ovom putopisu autor otkriva prirodne ljepote rijeke Krke i Šubićev grad Nečven na zapadnoj strani Promine. Promatrajući taj krajolik putopisac se prisjetio naših junačkih vitezova, banova i kraljeva koji su vladali na prostorima od Drine, preko Vrbasa, Une i Neretve. Čitatelji su također imali prilike doznati o kulturi i povijesti Kistanja i Ostrovice. Također donosi mnogobrojne podatke o hrvatskoj povijesti.

²¹ Publicist, leksikograf, pisac i prevoditelj. Rođen u Skradinu 1876., umro u Zagrebu 1954. godine. Bio je pripadnik Stranke prava; često je tijekom svog novinarskog rada, pišući za brojne listove, *Katoličku Dalmaciju*, *Jadran*, *Hrvatsku krunu*, *Pučki list* i *Narodni list*, polemizirao s političkim neistomišljenicima. Prema: Jerolimov, Pavao, Ivan Andrović Publicist, <http://www.zadarskilist.hr/clanci/14122008/ivan-androvic-publicist> (Posjećeno: 26. 11. 2013.)

²² Književnik i učitelj. Rođen u Makarskoj 1842., umro 1902. godine. Iako se školovao za bogoslova, najveći dio svog života posvetio se pučkom učiteljstvu, ponajviše u zadarskom zaleđu. Pisao je zanimljive povijesne članke za dubrovački *Slovinac*, zadarski *Narodni list*, *Iskru* i *Narodni koledar*. Prema: Alačević, Nikola Slavni i zaslužni muževi; Makarska i primorje; Izlet na Biokovo, Brzotisak Narodne tiskare, Spljet 1910.

N. N., *Izlet na Velebit*

Putopis *Izlet na Velebit*, nepoznatog putopisca, govori o prirodnim i kulturnim ljepotama velebitskog kraja. Putopisac započinje svoje putovanje iz Zadra preko Murvice i Poličnika do Paklenice. Prolazio je kroz Posedarje, rodno mjesto Antuna Benje Posedarskog i Novigrada, Vinjerca, Selina i Starigrada. Na putu od Selina do Velike Paklenice uočava tzv. *mirila*, pogrebne ploče koje se danas tretiraju kao nematerijalno kulturno dobro. U Paklenici ga oduševljava vegetacija planine koja je obrasla šumama bora, bukve, bijelog graba, crnog jasena, javora i ariša. Na visoravni Rujno opaža alpsku vegetaciju sa zelenim livadama i šumama u kojima prevladava kadulja, borovnica, brusnica, paprat, vriesak itd. Navodi kako je ovo mjesto izuzetno pogodno za razvoj pčelarstva i mljekarstva. Zanimljiv je podatak o vulkanskom podrijetlu na vrhu Močile gdje se mogu pronaći razni minerali, smeđi ugljen, granit i željezo. Prema autoru upravo zbog vulkanskog podrijetla ovog područja Zadar su u prošlosti pogađali potresi, posebno između 1178. i 1887. godine kada ih je bilo 47. Na kraju putopisac sugerira čitateljima da je najbolje vrijeme posjeta Velebitu u jesen.

N. N., *Izlet na Mosor*

Putopis nepoznatog autora *Izlet na Mosor* također opisuje planinarsko jednodnevno putovanje izletnika na Mosor. Kolone su krenule s rijeke Jadre iz Solina i rijeke Žrnovice. I u ovom putopisu autor spominje bujnu vegetaciju Mosora u kojoj prevladavaju šume jasena, bijelog i crnog graba i hrasta. S Mosora se spušta prekrasan pogled na Split i okolicu: *Od maloga Stobreča, koji se kupa u moru kô labud, do rta drugoga labuda Vranjica uz rub Kozjaka do Tartarskih visina, pak preko pučinje sinjega mora čak tamo do dalekog Visa, Hvara, po podanku Brača, zaprašni okom medonosnu Šoltu, romantični Trogir i okolicu mu, Split s Marjanom, koji ti stoji kô živo srebro i ono uzravnano zeleno splitsko polje, zaokvireno Mravincima, Žrnovicom, Stobrečom, eto ti čarobne slike Splita i okolice.*²³

Don Frane Ivanišević, *Poljica*

U ovom putopisu autor opisuje svoje putovanje kroz selo Dalmatinske zagore Poljica i njegovu okolicu uključujući sela Jasenice, Podstrana i Duće. Navodi da su Poljica podijeljena na tri dijela; gornja, srednja i donja Poljica. Ističe posebnost donjih Poljica po uzgoju vinove loze i maslina, ali i višanja od kojih se pravi poznati zadarski maraschino. I ovaj autor posjećuje planinu Mosor za koju ističe da obiluje ljekovitim travama, ljubitelje ornitologije privlače

⁶ Narodni list, br. 79., 1. listopada 1904., p. 1.

mnogobrojne vrste ptica. Evo što ovaj putopisac vidi s planine Mosor: *Tamo preko pučine sinjega mora seže oko do Italija, ovamo od Šibenika do Prologa i do Ljubuških visina u Hercegovini, Kleka u Neretvi, a na taj pogled tko ne bi prepunu srcu dao oduška i kliknuo zanosno: Da si zdravo, domovino mila!*²⁴

N. N., *Na Velebitu*

Ovaj putopis nepoznatog autora drugačijih je karakteristika u odnosu na prethodno navedeni putopis iste tematike. Naime, putopisac s jednog profesionalnijeg pristupa donosi čitateljima zanimljivosti vezane za planinu Velebit. Iz putopisa se može zaključiti kako je autor zaljubljenik u alpinizam jer navodi upute i preporuke čitateljima kako doći do jedne od mnogobrojnih alpinističkih točaka ove planine – Svetog brda.

Frane Jeričević, *Žrnovo*

U putopisu *Žrnovo*, autora Frane Jeričevića, čitatelji su imali prilike doznati o povijesnim, kulturnim i gospodarskim obilježjima sela Žrnovo, smještenog na otoku Korčuli. U to vrijeme selo je imalo oko 2 tisuće stanovnika. Od kulturno-povijesnih spomenika Žrnova autor ističe crkvicu posvećenu sv. Mihovilu Arhanđelu i matičnu crkvu posvećenu sv. Martinu biskupu. U mjestu su u to vrijeme postojale i dvije obrazovne ustanove: Hrvatska čitaonica i Škola za neuke odrasle osobe. Također navodi kako su Žrnovci izvrsni kamenoklesari i poljoprivrednici.

Josip Urschitz, *U sviet*

U ovom putopisu autorovo putovanje započinje vlakom iz Budimpešte prema Zagrebu. Tijekom putovanja razmišljao je o domovini, njezinoj prekrasnoj prirodi, ali i o političkoj situaciji u kojoj se tada nalazila, izražavajući svoje nezadovoljstvo aktualnom političkom vlašću. Glavni razlog njegova posjeta Zagrebu bila je skupština učitelja, kojoj je i prisustvovao. Posjet ovom gradu iskoristio je i za upoznavanje njegovih kulturnih i obrazovnih ustanova. Putovanje je nastavio preko Rijeke u Zadar.

N. N. *Drvar*

Putopisac u ovom putopisu opisuje svoj posjet Drvaru u društvu bavarskog industrijalca koji je zakupio šume u blizini Drvara i sagradio željeznicu prema Kninu. Ono što ga je posebno fasciniralo u ovome gradiću jest pilana koja

²⁴ *Narodni list*, br. 72., 11. rujna 1905., p. 2.

je oživila ovaj gradić u komunalnom, kulturnom, turističkom, a nadasve u ekonomskom pogledu.

Marin Sabić²⁵, *Lourdes*

Ovaj putopis je za razliku od prethodno obrađenih putopisa, hodočasničkog karaktera u kojem putopisac opisuje svoje hodočasničko putovanje u poznato francusko hodočasničko mjesto Lourdes. Putovanje je započelo iz Rijeke prema Italiji uz usputno stajanje u Milanu, te potom u poznatim turističkim gradovima na Azurnoj obali Nici, Cannesu i Monte Carlu. Glavni razlog njegova putovanja bio je posjet čudesnoj Massabielskoj špilji pred kojom su se događala čudesna ozdravljenja. U *Lourdesu* čovjek osjeća svu uzvišenost one religijske ljudske patnje, koja je mogla da nikne smo iz Hristove nauke-nauke o ljubavi, praštanju i milosrdju.²⁶ Na ovom hodočasničkom putovanju pjesnik je doživio vjerski obrat, i od ateista postao katolikom. U starosti je obolio od teške očne bolesti, a upravo ovo putovanje pomoglo mu je u borbi s bolesti.²⁷

Nikola Zvonimir Bjelovučić²⁸, *S putovanja po Hrvatskoj*

U ovom putopisu autor donosi bilješke sa svoga putovanja na kojem je bio u 1903. godini, u vremenu kada je Hrvatskom vladao mađarski ban tiranin Khuen Hedervary. Potaknut političkom situacijom koja je u to vrijeme vladala Hrvatskom, odlučio je posjetiti Zapešić koji je tada bio poznat kao mjesto gdje se odvijala pobuna hrvatskih seljaka protiv mađarske vladavine²⁹ i Nove dvore gdje se nalazi grob bana Josipa Jelačića. Putovanje nastavlja prema Hrvatskom zagorju posjećujući Krapinu i Krapinske toplice, poznato hrvatsko lječilište u kojem se nalazi dvorac književnika Ksavera Šandora Gjalskog i rodno mjesto dr. Gorjanovića i Ljudevita Gaja; Klanjec, rodno mjesto tvorca naše himne Antuna Mihanovića, Rogašku Slatinu, lječilište koje je obilazio i Josip Juraj Strossmayer; Križevce, Bjelovar, Koprivnicu i Karlovac. Putovanje završava posjetom Ozlju za kojeg kaže da je hrvatska *Meka* zbog ljepote prirode i osjećaja mirnoće i opuštenosti koje taj grad pruža.

²⁵ Pjesnik i kritičar, rođen u Starom Gradu 1860., a umro 1923. godine na Visu. Najveći dio svog života proveo je i radio u Zadru kao novinar talijanskog i hrvatskog tiska. Odgojen je u talijanskom duhu što se ogleda i u njegovom radu. Prema: Leksikon hrvatskih pisaca, urednica: Avenka Žurić, Školska knjiga, Zagreb 2000., p. 626.

²⁶ *Narodni list*, br. 93., 19. studenoga 1908., p. 1.

²⁷ Leksikon hrvatskih pisaca, p. 626.

²⁸ Povjesničar i etnograf, rođen u Janjini na Pelješcu 1882., umro u Janjini 1952. Bio je pripadnik Hrvatske seljačke stranke te osnivač i urednik tjednika *Hrvatska riječ*. Prema: Bjelovučić, Nikola Zvonimir, <http://proleksis.lzmk.hr/52204/> (Posjećeno: 26. 11. 2013.)

²⁹ Zapešić je bio jedan od gradova u kojima su se provodile demonstracije protiv Khuenovog režima i mađarske hegemonije, a zabilježene su u hrvatskoj povijesti kao narodni pokret 1903. godine. Prema: Šidak, Jaroslav, Gross, Mirjana et al., *Povijest hrvatskog naroda g. 1860-1914.*, Školska knjiga, Zagreb 1968., p. 212.

N. N. *Izlet u Omiš*

Ovaj putopis nepoznatog autora također opisuje putovanje, odnosno izlet unutar granica Hrvatske, točnije u Omiš. Bio je to izlet grupe djece za vrijeme ljetnih praznika parobrodom *Knez* iz Splita prema Omišu. Putopisac je čitatelje upoznao s prirodnim i kulturnim-povijesnim znamenitostima omiškog kraja: franjevačkim samostanom s crkvicom, kulom Stari grad, starim sveučilištem poljičkog svećenstva i rijekom Cetinom koja ga je posebno fascinirala.

N. N., *Pohod k crkvi sv. Spasa i u Cetinsku pećinu*

Putopisac u ovom putopisu posjećuje Vrličku krajinu za koju kaže da obiluje prirodnim ljepotama i kulturnim spomenicima, posebno iz rimskog razdoblja. Posebno ističe polusrušenu crkvu sv. Spasa u Cetini: *Još g. 1772 obašao je ovo groblje učeni Fortis, koji je u svojoj knjizi „Viaggio in Dalmazia“, tiskanoj u Veneciji, naznačio da na njemu ima do 200 nadgrobnih ploča, stećaka.*³⁰ Također navodi kako Vrlička krajina, koja obuhvaća i dvije planine Dinaru i Svilaju, ima oko 50 pećina, od kojih je najpoznatija Cetinska pećina. Nju je istraživao i Alberto Fortis u kojoj je pronašao prapovijesne predmete. Ono što je posebno zanimljivo u ovom putopisu jest putopiščeva kritika upućene mještanima toga kraja koji ne čuvaju Cetinsku pećinu, naprotiv uništavaju je lomeći stalaktite i stalagmite kojima treba od 15 do 25 tisuća godina da se opet stvore.

N. N., *Kroz srednja Poljica na Zadvarje*

Putopis *Kroz srednja Poljica na Zadvarje* nepoznatog autora, još je jedan u nizu putopisa objavljenih u *Narodnom listu* u promatranom razdoblju u kojem putopisac opisuje svoje putovanje kroz sela Dalmatinske zagore – od Poljica do Zadvarja. Navodi kako treba prijeći 50 kilometara od poljičkog primorja do Zadvarja. Posebno ga se dojmio Gata, perivoj Poljica u kojem ima preko 50 potočića i veliki slap Gubavice u Zadvarju.

N. N., *Izlet učenica zavoda „Angjela Čuvara“ na Korčuli u Zagreb*

Autor opisuje putovanje učenica teološke škole na Korčuli u Zagreb, ističući kako je ovo putovanje prvenstveno obrazovnog karaktera. Putovanje je započelo u Splitu s parobrodom *Pannonia* prema Rijeci, uz kraće stajanje u Zadru gdje su se odmorile u hotelu Bristol. Došavši u Rijeku, posjetile su Sušak i Trsat te krenule prema Zagrebu. U Zagrebu su između ostalog posjetile Tuškanac, Gornji grad, crkvu sv. Marka, Kamenita vrata, Mirogoj i Maksimir.

³⁰ *Narodni list*, br. 60., 28. kolovoza 1909., p. 1.

M. Sabić, *Iz „crta i dojmova s puta u Lourdes“*

Putopis Marina Sabića, za razliku od prethodnog iste tematike, čitateljima detaljnije donosi opis čudotvorne Massabielske špilje poznatog francuskog svetišta ističući kako postoje brojne izreke uklesane na mramornoj ploči pored špilje, koje je Gospa izrekla u ukazanjima od 11. veljače do 16. svibnja 1858. djevojčici Bernadetti Soubirous pokraj rijeke Gave. Čitatelji su također imali prilike doznati da se u unutrašnjosti špilje nalazi mramorni Gospin kip, kojeg je izradio kipar Josip Fabish.

N. N. *U planini*

U ovom putopisu autor opisuje svoje putovanje od Cetinske krajine prema planini Vlašić u Bosni i Hercegovini u društvu svoja dva učenika. Tamo susreću mnoštvo seljaka koji žive i uzgajaju životinje, većina nepismenih i neškolovanih. Posebno ga je dojmio jedan dječak od petnaestak godina koji je čuvao krave i nije znao čitati niti pisati. Putopisac ga je za vrijeme boravka na ovoj planini učio pisati i čitati, a onima koji su bili pismeni darovao je čitanke, bilježnice i olovke.

N. N., *Messina*

Putopis *Messina* nepoznatog autora, čitateljima donosi dojmove s putopisčevog putovanja u Messinu, talijanski grad na Siciliji. Naime, autorovo odredište bio je Palermo, no zbog kuge koja je poharala taj grad, bio je prisiljen iskrcati se u Messini koji je, dvije godine prije autorovog dolaska, bio pogođen potresom. Autor navodi kako je grad prije potresa imao 150 tisuća ljudi, a sada ima svega 30 tisuća. U gradu su i dalje vidljive posljedice potresa- mnogo je ruševina, a stanovnike je pogodila i velika neimaština i glad. Bogatiji stanovnici pronašli su novi dom u nekom drugom gradu, a siromašni su ostali u Messini živeći u barakama. Također je posjetio je i obližnje selo Amalfi i predgrađe San Martino koje je izgrađeno dobrovoljnim donacijama iz Amerike.

N. N., *Almeria i Gibraltar*

Ovim su se putopisom čitatelji *Narodnog lista* upoznaju s nešto daljim krajevima svijeta-Španjolskom i Gibraltalom. Autor posjećuje grad Almeriu, poznatog po vinogradarstvu i proizvodnji vina, ističući malagu kao njihovu najkvalitetniju vrstu grožđa koje se izvozi u Ameriku. Od kulturno-povijesnih spomenika dojmila ga se arena za borbu bikova Toreador u koju stane oko 6 tisuća gledatelja i katedrala iz 16. stoljeća okružena tornjevima sagrađene kao crkva-

tvrđava. Drugi dio svog putovanja putopisac posvećuje Gibraltaru, tjesnacu koji dijeli Europu i Afriku, navodeći kako ima obilježja pomorskog, trgovačkog i vojničkog i internacionalnog grada s dominacijom engleskog stanovništva.

N. N., *Na oceanu*

U ovom putopisu autor opisuje svoje putovanje parobrodom *Pannonia* u Ameriku. Čitatelje detaljnije upoznaje s parobrodom: *Naša „Pannonia“ je dobar star mornar koji može štošta da podnese na moru. On ima i udobnosti neke, znade za red i čistoću, ali komfora u modernom smislu nema.*³¹ Navodi kako ima puno više parobroda drugih društava koji bolje posluju nego *Pannonia* jer pružaju puno veću udobnost i uslugu i brže stižu do svojih odredišta. Poziva hrvatske zastupnike da utječu na austro-ugarsku vladu u pogledu izgradnje jednog takvog parobroda koji bi mogao preuzeti austrijski *Lloyd*, a imao bi značajnu trgovačku i prometnu važnost za naše krajeve.

N. N. *Dolazak u New York*

I u ovom putopisu autor opisuje svoje dojmove s putovanja parobrodom *Pannonia* i svoj boravak u New Yorku.³² Prilikom ulaska u luku svi putnici bili su liječnički pregledani jer je u to vrijeme veliki broj ljudi u Europi bio zaražen kolerom te je postojala opasnost njezinog sve većeg širenja. *Stigli kako rekoh, u zoru. Jedva čekali čas, da se dotaknemo kraja, poslie duga putovanja; ali eto došao parobrod zdravstva, izkrcao komesare, i ovi traži, pretraži, prebrajaj.*³³ Ovaj putopis nepoznatog autora možemo povezati s masovnim iseljavanjem Hrvata u prekomorske zemlje početkom 20. stoljeća. Naime, zbog loše gospodarske, političke i društvene situacije u Hrvatskoj, Hrvati odlaze „trbuhom za kruhom“ u Ameriku. Masovno iseljavanje posebno je zabilježeno u Dalmaciji i Hrvatskom primorju.

BIBLIOGRAFIJA PUTOPISA U *NARODNOM LISTU* OD 1900. DO 1910. GODINE

Ujević, don Ilija. Na povratku s puta, *Narodni list*, br. 14., 24. veljače 1900., str. 1; br. 15., 3. ožujka 1900., str. 1; br. 16., 7. ožujka 1900., str. 1; br. 17., 9. ožujka 1900., str. 1; br. 18., 14. ožujka 1900., str. 1; br. 19., 21. ožujka 1900., str. 1; br. 21., 24. ožujka 1900., str. 1; br. 22., 28. ožujka 1900., str. 1; br. 23., 31. ožujka 1900., str. 1; br. 24., 7. travnja 1900., str. 1; br. 26., 2. svibnja 1900., str. 1-2; br. 33., 12. svibnja 1900., str. 1; br. 38., 19. svibnja 1900., str. 1-2; br. 85., 22. listopada

³¹ *Narodni list*, br. 93., 19. studenoga 1910., p. 1.

³² Čizmić, Ivan, Iseljavanje iz Hrvatske u Ameriku kao dio europskih migracijskih tijekova, http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=32601 (Posjećeno: 24. 11. 2013.)

³³ *Narodni list*, br. 94., 23. studenoga 1910., p. 1.

1902., str. 1; br. 86., 25. listopada 1902., str. 1-2; br. 87., 29. listopada 1902., str. 1; br. 89., 5. studenog 1902., str. 1-2; br. 90., 8. studenog 1910., str. 1-2; br. 95., 26. studenog 1902., str. 1; br. 96., 29. studenog 1902., str. 1-2; br. 97., 3. prosinca 1902., str. 1; br. 4., 14. siječnja 1903., str. 1-2; br. 5., 17. siječnja 1903., str. 1; br. 7., 24. siječnja 1903., str. 1; br. 8., 28. siječnja 1903., str. 1; br. 9., 31. siječnja 1903., str. 1; br. 10., 4. veljače 1903., str. 1; br. 12., 11. veljače 1903., str. 1; br. 14., 18. veljače 1903., str. 1-2; br. 16., 25. veljače 1903., str. 1; br. 18., 4. ožujka 1903., str. 1; br. 20., 11. ožujka 1903., str. 1-2; br. 27., 4. travnja 1903., str. 1; br. 28., 8. travnja 1903., str. 1; br. 29., 11. travnja 1903., str. 1; br. 30., 15. travnja 1903., str. 1; br. 19., 7. ožujka 1907., str. 1; br. 20., 11. ožujka 1907., str. 1; br. 21., 14. ožujka 1907., str. 1; br. 22., 18. ožujka 1907., str. 1; br. 23., 20. ožujka 1907., str. 1; br. 24., 23. ožujka 1907., str. 1; br. 25., 28. ožujka 1907., str. 1; br. 27., 4. travnja 1907., str. 1; br. 28., 8. travnja 1907., str. 1; br. 31., 18. travnja 1907., str. 1; br. 32., 22. travnja 1907., str. 1; br. 38., 13. svibnja 1907., str. 1; br. 39., 16. svibnja 1907., str. 1; br. 40., 18. svibnja 1907., str. 1; br. 41., 24. svibnja 1907., str. 1;

Andrović, Ivan. O Kinezima, Narodni list, br. 60., 27. srpnja 1901., str. 1-2; br. 61., 31. srpnja 1901., str. 1-2; br. 62., 3. kolovoza 1901., str. 1; br. 63., 7. kolovoza 1901., str. 1; br. 64., 10. kolovoza 1901., str. 1;

Urlić-Ivanović, Grgur. Tamo amo preko Krke, Narodni list, br. 1., 1. siječnja 1902., str. 1; br. 2., 4. siječnja 1902., str. 1; br. 3. 8. siječnja 1902., str. 1; br. 4. 11. siječnja 1902., str. 1; br. 5. 15. siječnja 1902., str. 1; br. 6. 18. siječnja 1902., str. 1; br. 7. 22. siječnja 1902., str. 1; br. 8. 26. siječnja 1902., str. 1.

S. M. Izlet na Velebit, Narodni list, br. 71., 5. rujna 1903., str. 1; broj 78., 9. rujna 1903., str. 1.

N. N. Izlet na Mosor, Narodni list, br. 79., 1. listopada 1904., str. 1.

Ivanišević, don Frane. Poljica, Narodni list, br. 68., 28. kolovoza 1905., str. 1; br. 69., 31. kolovoza 1905., str. 1-2; br. 72., 11. rujna 1905., str. 1-2.

N. N. Na Velebitu, Narodni list, br. 62., 2. kolovoza 1906., str. 1-2.

Jeričević, Frane. Žrnovo, Narodni list, br. 13., 13. veljače 1908., str. 1.

Urschitz, J. U sviet, Narodni list, br. 72., 7. rujna 1908., str. 1; br. 73., 10. rujna 1908., str. 1-2.

B. P. Drvar, Narodni list, br. 84., 19. listopada 1908., str. 1-2.

Sabić, M. Lourdes, Narodni list, br. 92., 16. studenoga 1908., str. 1; br. 93., 19. studenoga 1908., str. 1; br. 94., 23. studenoga 1908., str. 1.

Bjelovučić, Nikola Zvonimir. S putovanja po Hrvatskoj, Narodni list, br. 10., 3. veljače 1909., str. 1-2.

N. N. Izlet u Omiš, Narodni list, br. 57., 17. srpnja 1909., str. 1-2.

N. N. Pohod k crkvi sv. Spasa i u Cetinsku pećinu, Narodni list br. 69., 28. kolovoza 1909., str. 1-2.

N. N. Kroz srednja Poljica na Zadvarje, *Narodni list*, br. 40., 18. svibnja 1909., str. 1-2.

I. F. L. Izlet učenica zavoda „Angjela Čuvara“ na Korčuli u Zagreb, *Narodni list*, br. 55., 9. srpnja 1910., str. 1-2; br. 56., 13. srpnja 1910., str. 1-2; br. 57., 16. srpnja 1910., str. 1-2.

Sabić, M. Iz crta i dojmova sa puta u Lourdes. *Narodni list*, br. 60., 27. srpnja 1910., str. 1-2; br. 62., 3. kolovoza 1910., str. 1-2.

N. N. U planini. *Narodni list*, br. 66., 17. kolovoza 1910., str. 1-2.

N. N. Messina. *Narodni list*, br. 91., 12. studenoga 1910., str. 1.

N. N. Almeria i Gibraltar. *Narodni list*, br. 92., 16. studenoga 1910., str. 1-2.

N. N. Na oceanu. *Narodni list*, br. 93., 19. studenoga 1910., str. 1-2.

N. N. Dolazak u New York. *Narodni list*, br. 94., 23. studenog 1910., str. 1.

ZAKLJUČAK

Zadar je krajem 19. i početkom 20. stoljeća bio centar Dalmacije u kojem se odvijao buran politički život. U to vrijeme aktualna događanja i zbivanja vezana su za nacionalni preporod i rješavanje hrvatskog nacionalnog pitanja. Osim političkog života u Zadru je bio značajan i kulturno-književni život koji se razvijao i odvijao zahvaljujući brojnim kulturnim društvima koji su djelovali u Zadru u to vrijeme, ali i tiskovinama u kojima su objavljivani razni književni prilozi, rasprave i ostale književne vrste. Među njima značajnu ulogu u razvoju kulturno-književnog života Zadra imao je *Narodni list* koji je u svim godinama svog izlaženja, pa tako i u promatranom razdoblju, surađivao s brojnim književnicima koji su u njegovom prilogu – podlistku objavljivali svoja djela.

Analizom putopisa objavljenih u podlistku *Narodnog lista* u razdoblju od 1900. do 1910. godine utvrđeno je da je najveći broj putopisaca u svojim putovanjima opisivao naše krajeve posjećujući sela Dalmatinske zagore, Rijeku, Zagreb i gradove Hrvatskog zagorja, ali i planine Velebit, Mosor i Dinaru, donoseći čitateljima zanimljivosti o prirodnim i kulturno-povijesnim znamenitostima naše domovine. Druga skupina putopisa otkriva nam strane krajeve poput Španjolske, Gibraltara i dalekog New Yorka te gradove susjednih nam zemalja Beč, Budimpeštu, Messinu. U trećoj skupini putopisa ubrajaju se oni hodočasničkog karaktera, putopisca Marina Sabića, koji je opisao svoje hodočasničko putovanje u francusko svetište Lourdes.

U gotovo svim analiziranim putopisima prožima se autorova tuga zbog stanja u kojem se nalazi njegova domovina, prostorno rascjepkana, s velikim brojem stanovnika koji je emigrirao u prekomorske zemlje „trbuhom za kruhom“ i loše političke situacije u kojoj se nije mogao slobodno razvijati hrvatski jezik i kultura.

Iz svega navedenog može se zaključiti da su putopisi objavljeni u *Narodnom listu* od 1900. do 1910. godine utjecali na razvoj kulturnog i književnog života Zadra. Osim toga putopisci su vjerno predočavali tadašnje aktualne političke, kulturne i društvene događaje te upoznavali svoje sunarodnjake s domaćim i stranim destinacijama i njihovim prirodnim i kulturno-povijesnim znamenitostima i običajima.

LITERATURA

Narodni list, br. 14., 24. veljače 1900., br. 15., 3. ožujka 1900., br. 16., 7. ožujka 1900., br. 17., 9. ožujka 1900., br. 18., 14. ožujka 1900., br. 19., 21. ožujka 1900., br. 21., 24. ožujka 1900., br. 22., 28. ožujka 1900., br. 23., 31. ožujka 1900., br. 24., 7. travnja 1900., br. 26., 2. svibnja 1900., br. 33., 12. svibnja 1900., br. 38., 19. svibnja 1900., br. 85., 22. listopada 1902., br. 86., 25. listopada 1902., str. br. 87., 29. listopada 1902., br. 89., 5. studenog 1902., br. 90., 8. studenog 1910., br. 95., 26. studenog 1902., br. 96., 29. studenog 1902., br. 97., 3. prosinca 1902., br. 4., 14. siječnja 1903., br. 5., 17. siječnja 1903., br. 7., 24. siječnja 1903., br. 8., 28. siječnja 1903., br. 9., 31. siječnja 1903., br. 10., 4. veljače 1903., br. 12., 11. veljače 1903., br. 14., 18. veljače 1903., br. 16., 25. veljače 1903., br. 18., 4. ožujka 1903., br. 20., 11. ožujka 1903., br. 27., 4. travnja 1903., br. 28., 8. travnja 1903., br. 29., 11. travnja 1903., br. 30., 15. travnja 1903., br. 19., 7. ožujka 1907., br. 20., 11. ožujka 1907., br. 21., 14. ožujka 1907., br. 22., 18. ožujka 1907., br. 23., 20. ožujka 1907., br. 24., 23. ožujka 1907., br. 25., 28. ožujka 1907., br. 27., 4. travnja 1907., br. 28., 8. travnja 1907., br. 31., 18. travnja 1907., br. 32., 22. travnja 1907., br. 38., 13. svibnja 1907., br. 39., 16. svibnja 1907., br. 40., 18. svibnja 1907., br. 41., 24. svibnja 1907., br. 60., 27. srpnja 1901., br. 61., 31. srpnja 1901., br. 62., 3. kolovoza 1901., br. 63., 7. kolovoza 1901., br. 64., 10. kolovoza 1901., br. 1., 1. siječnja 1902., br. 2., 4. siječnja 1902., br. 3. 8. siječnja 1902., br. 4. 11. siječnja 1902., br. 5. 15. siječnja 1902., br. 6. 18. siječnja 1902., br. 7. 22. siječnja 1902., br. 8. 26. siječnja 1902., br. 71., 5. rujna 1903., broj 78., 9. rujna 1903., br. 79., 1. listopada 1904., br. 68., 28. kolovoza 1905., br. 69., 31. kolovoza 1905., br. 72., 11. rujna 1905., br. 62., 2. kolovoza 1906., br. 13., 13. veljače 1908., br. 72., 7. rujna 1908., br. 73., 10. rujna 1908., br. 84., 19. listopada 1908., br. 92., 16. studenoga 1908., br. 93., 19. studenoga 1908., br. 94., 23. studenoga 1908., br. 10., 3. veljače 1909., br. 57., 17. srpnja 1909., br. 69., 28. kolovoza 1909., br. 40., 18. svibnja 1909., br. 55., 9. srpnja 1910., br. 56., 13. srpnja 1910., br. 57., 16. srpnja 1910., br. 60., 27. srpnja 1910., br. 62., 3. kolovoza 1910., br. 66., 17. kolovoza 1910., br. 91., 12. studenoga 1910., br. 92., 16. studenoga 1910., br. 93., 19. studenoga 1910., br. 94., 23. studenog 1910.

Alačević Nikola, Slavni i zaslužni muževi; Makarska i primorje; Izlet na Biokovo, Brzotisač Narodne tiskare, Sapljet 1910.

Hrvatski leksikon, II. Svezak, Naklada Leksikon, Zagreb 1997.

Ježić, Slavko, Hrvatska književnost od početka do danas: 1100-1941, Hrvatski tiskarski zavod, Zagreb 1944.

Leksikon hrvatskih pisaca, ur. Avenka Žurić, Školska knjiga, Zagreb 2000.

Maštrović, Vjekoslav, Jadertina croatica: bibliografija knjiga, časopisa i novina izdanih na hrvatskom ili srpskom jeziku u Zadru (1949-1954), knj. 2, sv. 2, JAZU, Zagreb 1954.

Novak, Grga, Presjek kroz povijest Zadra, JAZU, Zadar 1965.

Sapunar, Marko, Osnove znanosti o novinarstvu, Naprijed, Zagreb 2000.

Šicel, Miroslav, Hrvatska književnost 19. i 20. stoljeća, Školska knjiga, Zagreb 1997.

Šidak, Jaroslav, Gross, Mirjana et al., Povijest hrvatskog naroda g. 1860-1914., Školska knjiga, Zagreb 1968.

Vidaković, Josip, Povijest hrvatskog novinstva, Zadar u XIX. stoljeću, Hrvatsko komunikološko društvo i Nonacom d.o.o., Zadar 2001.

Zadar, zbornik radova, urednik: Ravlić, J., Matica Hrvatska, Zagreb 1964.

Čizmić Ivan, Iseljavanje iz Hrvatske u Ameriku kao dio europskih migracijskih tijekova, http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=32601 (Posjećeno: 24. 11. 2013.)

Jerolimov, Pavao, Ivan Andrović Publicist, <http://www.zadarskilist.hr/clanci/14122008/ivan-androvic-publicist> (Posjećeno: 26. 11. 2013.)

Ugrin, Ivan, Skinut veo zaborava, <http://arhiv.slobodnadalmacija.hr/20020430/kultura03.asp> (Posjećeno: 26. 11. 2013.)

Bjelovučić, Nikola Zvonimir, <http://proleksis.lzmk.hr/52204/> (Posjećeno: 26. 11. 2013.)

KULTURA PUTOVANJA MLADIH U HRVATSKOJ I OMLADINSKI TURIZAM

Tomislav KLARIN
Ana GUSIĆ

Odjel za turizam i komunikacijske znanosti
Sveučilište u Zadru

UDK: 338.48-053.6(497.5)

Pregledni rad/Review article

Primljeno:15.4.2013.

SUMMARY

Tourism latterly experiences significant changes and growth in all segments. Market demands and sophisticated tastes have led to necessity of providing diversified supply adapting individually to each tourist. In this process specific interests tourism are developing, which according to their characteristics attract and satisfy different profiles of tourists. Specificity of tourism offer and consequently tourism demand reflect in youth tourism, segmented primarily by age, but certainly by specific stylelife and way of travelling. This paper presents characteristics and trends of youth tourism in the world, focusing the current situation in Croatia, where a survey was conducted on youths, as potential participants of youth tourism. Results illustrate habits of Croatian youths as tourists, their needs, aspirations and possibilities to participate worldwide trends of youth tourism.

Keywords: special interest tourism, youth tourism, Croatia

UVOD

Posljednjih je desetljeća turizam stekao status jedne od najmasovnijih i najdinamičnijih društveno-ekonomskih pojava iako se nije odmakao od svoga temeljnoga koncepta, mnogo se toga promijenilo i unaprijedilo. Značajan pomak ostvaren je u približavanju turističkih odredišta potencijalnim turistima razvojem tehnologije i prometne infrastrukture. Istodobno, navedena poboljšanja su

dovela do promjene percepcije i ponašanja turista, čiji su se ukusi i potrebe već profilirali, te zahtijevaju veću pažnju i individualan pristup. Takav pristup je između ostaloga omogućio raznovrsniju turističku ponudu i fragmentiranost tržišta, te stvaranje selektivnih ili specifičnih oblika turizma, koji bi u svojoj naravi trebali zadovoljiti svaki pojedini turistički segment. Nekoliko je osnovnih varijabli koje daju okvir specifičnim oblicima turizma, unutar kojeg se svakako nalazi omladinski turizam, obrađen u ovom radu. Iako nije u potpunosti prepoznat kao takav, svjetski statistički podaci pokazuju da omladinski turizam polako zauzima značajno mjesto u svjetskom turizmu. Evidentan je njegov rast te kvalitetniji i složeniji pristup praćenja turističkih kretanja mladih, u cilju boljeg razumijevanja njihovih ponašanja i potreba. Omladinski turizam u Hrvatskoj još uvijek nije u potpunosti zaživio te pokazuje tendenciju prilagodbe. Mladi u Hrvatskoj nisu izuzeti iz svjetskog omladinskog turizma, no postoje određeni faktori koji utječu na njihova turistička kretanja, kreiraju njihov profil kao turista, i na neki način stvaraju kulturu putovanja mladih u Hrvatskoj.

TURIZAM

Postoje različite definicije turizma, no sve polaze od one temeljne i najstarije koju postavljaju Švicarci Hunziker i Krapfa, a kasnije proširuje UNWTO (United Nations World Tourism Organization), a koja podrazumijeva turizam kao skup odnosa i pojava proizašlih iz putovanja i boravka posjetitelja nekog mjesta, izvan uobičajene sredine, ne dulje od jedne godine, ukoliko time boravkom nije zasnovano stalno prebivalište i ukoliko s tim boravkom nije povezana nikakva njihova privredna djelatnost.¹ Navedena je definicija postala općeprihvaćena, te se i danas učestalo upotrebljava, usprkos promjenama i novim turističkim trendovima. Te su promjene nastale uslijed djelovanja različitih čimbenika, koje su uvjetovale da se turizam promatra interdisciplinarno. Razvoju i drugačijoj percepciji turizma ponajviše je pridonijela tehnologija, povezujući udaljena mjesta ne samo razvojem prometne infrastrukture, već i pojačanim protokom informacija te komunikacijom. Navedeno je omogućilo uključivanje sve većeg broja ljudi u turističke tokove, čemu svjedoči i podatak da se od 1950. do 1998. godina broj dolazaka turista povećao za više od 24 puta², te da je u 2011. godini u svijetu ostvareno oko 982 milijuna turističkih dolazaka i prihod od 1,32 bilijuna US\$, te porast dolazaka za nešto više od 4% u odnosu na

¹Marković, Srđan; Marković, Zora, *Osnove turizma*, Školska knjiga, Zagreb 1970.; Petrić, Lidija, *Osnove turizma*, Ekonomski fakultet Split, Split 2003, p. 13.; UNWTO, *World Conference on the Measurement of the Economic Impact of Tourism*, Nice 1999.

²Dulčić, Ante, *Upravljanje razvojem turizma*, Mate, Zagreb 2001, u: UNWTO, *Yearbook of tourism Statistic*, sv. I., 1999, p. 21.

³UNWTO, *World Tourism Barometer*, 2012, <http://mkt.unwto.org/en/barometer>, (Posjećeno: 25.07.2013.); UNWTO, 2012, <http://www2.unwto.org/en/content/why-tourism>. (Posjećeno: 28.10.2012.)

prethodnu godinu.³ To je također dovelo do razvoja različitih iskustvenih aspekata turizma i postavljanja sve većih zahtjeva njegovih dionika. Svakako je bitno naglasiti da turizam predstavlja društvenu i ekonomsku aktivnost, proizašlih iz interakcije turista, davatelja usluga i lokalnog stanovništva, kojima čovjek ostvaruje i unaprjeđuje svoju osobnost.⁴

Navedene su dvije determinante turizma: prostor izvan domicila i potrošnja sredstava turista zarađenih u domicilu, a potrošenih u mjestu turističkog boravka. Prema tome je turist svaka osoba koja u mjestu prebivališta provede najmanje jednu noć u smještajnom kapacitetu u svrhu odmora, rekreacije, zdravlja, sporta, religije, poslova (...)⁵, kako bi zadovoljio različite potrebe.⁶ Turistička se putovanja temelje na motivima zadovoljavanja određenih potreba, stoga se većina autora slaže da su osnovni motivi putovanja odmor, bijeg od svakodnevnice, monotonije, želja za novim spoznajama i iskustvima, te zdravlje i rekreacija. Na konačnu odluku ne utječe samo jedan, već splet motiva koji različitim intenzitetom djeluju na ponašanje turista.⁷ Upravo su različiti dominantni turistički motivi doveli do razvoja tzv. selektivnih oblika turizma, odnosno, u novije vrijeme sve više razvijenih specifičnih oblika turizma, čime se diversificirana ponuda prilagođava potencijalnim turistima i segmentirano zadovoljava potrebe turista. Neki od specifičnih oblika turizma su svakako: ljetno-odmorišni turizam, kulturni turizam, zdravstveni turizam, sportski turizam, nautički turizam, seoski turizam, ekoturizam, robinzonski turizam i drugi. Osim specifičnih oblika postoje i vrste turizma svrstane prema različitim kategorijama (prema trajanju boravka, prema prostornom obuhvatu, prema organizaciji putovanja, prema broju sudionika i dr.), uglavnom usmjerenim na geografsko lociranje turista i njegovu potrošnju.⁸ Neovisno o vrstama ili specifičnim oblicima turizma, vidljiva je društvena dimenzija proizašla iz boravka, kretanja i interakcije turista na određenom turističkom prostoru, te ekonomska dimenzija nastala na temelju njegove potrošnje na određenom turističkom prostoru. Prostor u kojem turist privremeno boravi se naziva turističkim odredištem, odnosno turističkom destinacijom.⁹

³ Alfier, Dragutin, Uloga turizma u resocijalizaciji i desocijalizaciji suvremenog čovjeka, zbornik radova Pedagoške akademije Humanističke vrijednosti turizma, Zadar 1977, p. 15; Goeldner et al., *Tourism – Principles, Practices, Philosophies*, John Wiley & Sons, New York, Brisbane, Singapore, Toronto 2000, p. 14; Pirjevec, Boris, *Ekonomska obilježja turizma*, Golden Marketing, Zagreb 1998, p. 20.

⁴ Državni zavod za statistiku, *Statistička izvješća – Turizam u 2008*, br. 1380., Zagreb 2009, p. 15.

⁵ Cooper et al., *Tourism – principles and Practise*, Second edition, Longman, Harlow 1998, p. 11.

⁶ Pirjevec, Boris, *Ekonomska obilježja turizma*, Golden Marketing, Zagreb 1998, p. 26.

⁷ Pirjevec, Boris; Kesar, Oliver, *Počela turizma*, Mikrorad i Ekonomski fakultet, Zagreb 2002, p. 12.

⁸ Čavlek et. al., *Turizam – ekonomske osnove i organizacijski sustav*, Školska knjiga, Zagreb 2011, p. 391.

Turizam se stalno prilagođava, mijenja, preusmjerava u sigurnija područja, usporava, ali ne prekida trend rasta.¹⁰ UNWTO predviđa njegov daljnji rast po stopi od 4% prosječno godišnje pa bi broj dolazaka inozemnih turista u 2020. godini mogao iznositi 1,6 milijardu.¹¹ Suvremeni se turizam transformirao, a unificirani masovni ili „hard“ turizam je prerastao u individualni ili „soft“ turizam, podređen potrebama tržišnog segmenta.¹² Danas turizam također doživljava novu transformaciju od „soft“ turizma u „4M“ turizam kojeg karakteriziraju umjereni rast (moderate growth), multidiversifikacija (multidiversification), više zadaća (multitasking) i mobilna telefonija (mobile).¹³ Potrošači su sve zahtjevniji i selektivniji, a ponuda je preobilna u odnosu na potražnju, stoga se treba boriti za svakog gosta. Turistička tržišta koja su prije nekoliko godina bila atraktivna pokazuju znakove zasićenja, a potraga za novim tržištima se nastavlja.

SPECIFIČNI OBLICI TURIZMA

Globalno turističko tržište razvilo je nove pojavne oblike, nastale na temelju promjena u ponašanju potrošača, turističke industrije, tehnologije, upravljanja turizmom, te kreiranja i vođenja politika.¹⁴ Razvijanjem se specifičnih oblika turizma i razdiobom tržišta formiraju različite turističke destinacije koje jedinstveno nastupaju na globalnom turističkom tržištu. Podjela turizma na specifične oblike turizma pružila je detaljnije informacije o obilježjima turističke ponude u nekom odredištu i diversificirala turističku ponudu prema određenom kriteriju. Weber i Mikačić navode neke od kriterija za razvrstavanje i sukladno njima specifične oblike turizma kao: mobilnost (boravišni, tranzitni, kružna putovanja); obilježja turističkog prostora (primorski, otočki, planinski, itd.); način organizacije putovanja (individualni, grupni); sadržaj boravka (zdravstveni, lovni, ribolovni, kongresni, kulturni, itd.); dob i obiteljski status (dječji, turizam mladih, obiteljski, turizam treće dobi); duljina boravka (glavni odmor, 2. ili 3. odmor, izletnički).¹⁵ Specifični se oblici turizma temelje na turističkoj motivaciji i donošenju odluke o putovanju koja je primarno određena posebnim interesom za nekom aktivnošću/aktivnostima i/ili odredištem/odredištima.¹⁶ Sukladno razvoju specifičnih oblika turizma, sve je značajnija prisutnost omladinskog turizma u turističkim aktivnostima.

¹⁰ Hendija, Zvezdana, Suvremeni trendovi u međunarodnom turizmu, Ekonomski fakultet u Zagrebu, Zagreb 2011, http://web.efzg.hr/dok/TUR/zhendija//MT_01_web_trendovi.pdf. (Posjećeno: 28.10.2012.)

¹¹ Ibid., p. 5.

¹² Hendija, Zvezdana, Promjene u suvremenom društvu, trendovi u suvremenom turizmu, Turizam, god. 50, br. 1., Institut za turizam, Hrvatska turistička zajednica, Zagreb 2002, p. 90-91.

¹³ Ibid.

¹⁴ Ashworth, Gregory John; Goodall Brian, Marketing Tourism Places, Routledge, London 1990, p. 25-47.

¹⁵ Weber, Sanda; Mikačić, Vesna, Osnove turizma, Školska knjiga, Zagreb 1999, p. 70-77.

¹⁶ Hall, Colin Michael; Weiler, Betty, Introduction. What's special about special interest tourism?, u: Weiler, B.; Hall, M. (ur.) Special interest tourism, Bellhaven Press, London 1992, u: Trauer, Birgit, Conceptualizing special interest tourism – frameworks for analysis, Tourism Management, god. 27, br. 2., University of Queensland, Ipswich 2006, p. 183 – 200.

TURIZAM I MLADI

Broj se putnika u svijetu svake godine povećava, no još uvijek značajan broj ljudi ne može priuštiti odlazak na godišnji odmor. Toj kategoriji pripada i dio mlade populacije, ograničene društveno - ekonomskim statusom, no za razliku od drugih dobnih skupina, mladi su manje osjetljivi na rizike poput terorizma, prirodnih katastrofa, kriminala, epidemija, političkih kriza i drugih problema.¹⁷ Kultura se putovanja stječe u ranoj fazi života, stoga ju je potrebno razvijati već tijekom djetinjstva i adolescencije. Roditelji, profesori i poslodavci su prepoznali vrijednost putovanja i njihov značaj za osobnu izgradnju mladih ljudi, a turistička putovanja postaju redovita praksa obrazovnih institucija i tvrtki.

Unatoč demografskom trendu starenja populacije, mladi čine 30–35 % svjetske populacije, te imaju sve značajniju ulogu u turizmu.¹⁸ Temeljne uvjete poduzimanja turističkog putovanja čine slobodno vrijeme i raspoloživa sredstva. Mladi imaju više slobodnog vremena, kao i želju za uzbuđenjima i otkrivanjem novih mjesta i kultura, no istodobno, uglavnom imaju ograničene prihode koji diktiraju način organizacije putovanja. Najčešći izvori sredstava za financiranje putovanja su roditelji i rodbina, vlastita ušteđevina, vaučeri i putnički čekovi te različiti načini uštede (last minute, stopiranje, spavanje u šatorima, putovanje i spavanje s više osoba i sl.).¹⁹

OMLADINSKI TURIZAM

Iako ne postoji općeprihvaćeno stajalište, jednostavnu i razumnu definiciju *omladinskog turizma* nude Vukonić i Čavlek, percipirajući ga kao *turizam u kojem sudjeluju mladi ljudi*.²⁰ U tom kontekstu ni pojam *mladi* nije potpuno definiran, pa se mladima smatraju osobe između 15 i 29 godina starosti, no koncept „mladih“ nije moguće vezati isključivo uz dob, jer ovisi i o stilu života, te prihvaćanju ozbiljnijeg ili odraslog načina života, koji podrazumijeva stalno zaposlenje, brak i vlastitu obitelj.

WYSE Travel Confederation pod omladinskim turizmom podrazumijeva omladinska putovanja koja uključuju sva nezavisna i samostalna putovanja dobne skupine između 16 i 26 godina starosti, na razdoblje manje od 1 godine, motivirana djelomično ili u potpunosti željom za upoznavanjem novih kultura,

¹⁷ Ibid., p. 315.

¹⁸ Moisa, Claudia, Factors influencing the evolution of youth travel, Management and Marketing Journal, god. 8, br. 2., 2010, p. 308-316, http://www.mnmk.ro/documents/2010ed2/13_Moisa%20Alba%20tulia%20FFF.pdf. (Posjećeno: 28.10.2012.)

¹⁹ Ibid., p. 315.

²⁰ Vukonić, Boris; Čavlek, Nevenka, Riječnik turizma, Masmedia, Zagreb 2001, p. 258.

razvojem životnog iskustva i/ili koristima od formalnih ili neformalnih mogućnosti učenja izvan uobičajenih okoliša.²¹

Brojne studije o turizmu naglašavaju kako segment omladinskog turizma sve više raste. Ipak, veličinu tržišnog segmenta mladih teže je odrediti jer se podaci o omladinskom turizmu nisu posebno statistički obrađivali. U publikaciji UNWTO-a se navodi kako 26 % svjetske populacije ima između 15 i 29 godina, dok je u 2005. broj međunarodnih mladih putnika u dobi 15-24 godine starosti iznosio više od 130 milijuna, odnosno oko 190 milijuna ako se promatraju mladi u dobi 15-29 godina.²²

U 2011. broj turističkih putovanja mladih je iznosio 196 milijuna, dok je vrijednost tržišta iznosila 173 milijarde \$.²³ Istodobno, tržišni potencijal europskih zemalja je procijenjen na oko 70-80 milijuna turista.²⁴ Tržište putovanja mladih raste brže od ostalih tržišnih segmenata. Prema studiji UNWTO-a broj mladih putnika raste 3-5 % godišnje, a potrošnja 8 %. Ukupna prosječna potrošnja mladih na putovanju je porasla za 39 % u razdoblju između 2002. i 2007. godine.²⁵ Suprotno očekivanjima, mladi na putovanjima, osobito višemjesečnima, u prosjeku potroše više od ostalih turista. Istraživanje WYSE Travel Confederation-a utvrdilo je da mladi putnici ukupno potroše oko 2 600 \$ tijekom 53-dnevnog putovanja, odnosno oko 50 \$ dnevno.²⁶

Unatoč ograničenjima, prvenstveno nedostatku financijskih sredstava, mladi u Hrvatskoj grade vlastite putničke karijere. Tijekom života čak 83,2 % ih je izvan stalnog prebivališta putovalo 15 i više puta. Izvan Hrvatske njih 18,4 % je putovalo 7-9 puta a 38,9 % više od 15 puta. Na turistička putovanja 56,6 % mladih odlazi 1-2 puta godišnje, a 30,7 % 3-5 puta godišnje. Neovisno putuju li unutar ili izvan Hrvatske, na putovanju provedu 1-2 tjedna.²⁷ Nažalost, Hrvatska ne obrađuje posebno turistička putovanja mladih, stoga nije poznato koliki udio mladi čine u ukupnom turističkom prometu.

Važnu ulogu u poticanju turističkih kretanja mladih imaju vlade i obrazovne institucije. Međutim, tek trećina vlada prepoznaje putovanja mladih kao posebno tržište, a četvrtina razvija i nudi proizvode namijenjene mladima. Mali

²¹ Krešić, Damir; Miličević, Katarina, Kako osnovati i upravljati hostelom, Hrvatski ferijalni i hostelski savez, Zagreb 2010, p. 9-10.

²² UNWTO, Youth Travel Matters - Understanding the Global Phenomenon of Youth Travel, 2008, p. 16 http://pub.unwto.org/WebRoot/Store/Shops/Infoshop/482C/09E7/89D4/2506/AA82/C0A8/0164/F5B4/080514_youth_travel_matters_excerpt.pdf. (Posjećeno: 09.09.2012.)

²³ Vetrak, Samuel, What is the next big thing in youth travel?, ITB Berlin, 2012, http://www.student-market.com/sites/default/files/article_files/2012%20ITB%20Berlin%20Presentation%20by%20StudentMarketing.pdf. (Posjećeno: 08.09.2012.)

²⁴ Krešić, Miličević, op. cit., p. 14.

²⁵ UNWTO, Youth Travel Matters - Understanding the Global Phenomenon of Youth Travel, 2008, p. 11, http://pub.unwto.org/WebRoot/Store/Shops/Infoshop/482C/09E7/89D4/2506/AA82/C0A8/0164/F5B4/080514_youth_travel_matters_excerpt.pdf. (Posjećeno: 09.09.2012.)

²⁶ Richards, Greg, An economic contribution that matters, u: UNTWTO; WYSE Travel Confederation, The power of youth travel, 2008, p. 7. http://dtxqt4w60xqpw.cloudfront.net/sites/all/files/pdf/the_power_of_youth_travel.pdf. (Posjećeno: 28.10.2012.)

²⁷ Kušen, Zrnka; Gečević, Dražen, Novi horizonti: Istraživanje nezavisnih putovanja mladih i studenata u Republici Hrvatskoj, Hrvatski ferijalni i hostelski savez, Zagreb 2008, p. 20-23.

je broj država poput Australije i Novog Zelanda s integriranim politikama razvoja omladinskog turizma, koje uključuju vize, edukativne i radne programe, te međunarodne razmjene i smještaj mladih. Hrvatska pripada državama koje nisu prepoznale pozitivne strane razvoja omladinskog turizma. Vlada i državne institucije potpuno su zanemarile mlade kao potencijalno turističko domaće i inozemno tržište. Dosadašnje su inicijative poduzimali Hrvatski ferijalni i hostelski savez, te ogranci međunarodnih organizacija.

Turistička putovanja mladih uglavnom su nezavisna putovanja, pri čemu značajan broj mladih putnika vlastita putovanja ne smatra *turističkima*. Čini se da pojam *turist* za mlade predstavlja sve negativne karakteristike masovnog turizma. Istraživanja ISIC-a i ATLAS-a o putničkim navikama mladih u svijetu je pokazalo da preko 50 % ispitanika sebe smatra putnicima, trećina „backpackerima“, 20 % turistima²⁸, dok 59,2 % mladih u Hrvatskoj sebe smatraju putnicima, 27,2 % turistima, a backpackerima tek 10,9 %.²⁹

Turistička potražnja za omladinskim turizmom je vrlo složena, jer mladi imaju različite motive putovanja, poput istraživanja (83 %), uzbuđenja (74 %) ili učenja (69 %).³⁰ Stoga se unutar ovog turističkog tržišta definiraju nove tržišne niše: „backpacking“ ili putovanje s naprtnjačom, studentska putovanja, učenje jezika, profesionalizacija, radno iskustvo, volonterski programi, kulturne razmjene, sportski te avanturistički turizam.³¹

Backpacking obuhvaća niskobudžetna i nezavisna putovanja koja karakteriziraju putovanja s vrlo malo prtljage. Unatoč predrasudama, *backpackeri* su poželjni gosti, što potvrđuju popularne backpacking destinacije poput Australija, Novog Zelanda i Tajlanda. Backpackeri putuju češće i dulje od ostalih turista, troše više, posjećuju egzotičnije i manje poznate lokacije, imaju visoku stopu ponovnog posjeta, te vrlo bitno, doprinose smanjenju sezonalnosti jer putuju izvan glavne sezone zbog nižih cijena.³²

Primarna je zadaća studentskih putovanja unaprijediti obrazovni proces, a obuhvaća studiranje u inozemstvu, učenje stranih jezika, tečajeve i sl. Programi sadrže edukativne i zabavne sadržaje, a naglasak je na interakciji studenata. Osim obrazovanja, mladima je omogućeno stjecanje radnog iskustva u inozemstvu putem različitih programa „work and travel“ u organizaciji međunarodnih tvrtki i organizacija. Društveni angažman mladih i želja za pomaganjem

²⁸ Richards, Greg; Wilson, Julie, *New Horizons in Independent Youth and Student Travel-Today's Youth Travellers: Tomorrow's Global Nomads*, ISTD, Amsterdam 2003, p. 16. http://www.atlas-euro.org/pages/pdf/FINAL_Full_Report.pdf. (Posjećeno: 09.09.2012.)

²⁹ Kušen; Gečević, op. cit., p. 24.

³⁰ Richards; Wilson, op.cit., p. 17.

³¹ Moisa, Claudia, *Aspects of youth tourism demand*, *Annales Universitatis Apulensis Series Oeconomica*, god. 12, br. 2., 2010, p. 575 - 582, <http://oeconomica.uab.ro/upload/lucrari/1220102/08.pdf>. (Posjećeno: 05.09.2012.)

³² City of Cape Town, *Backpacking and Youth Tourism Investigative Study*, 2010. <http://www.capetown.gov.za/en/tourism/Documents/Final%20Draft%20CoCT%20Backpacking%20Study%20180809.pdf>. (Posjećeno: 08.09.2012.)

u rješavanju problema u turističkim destinacijama također je motiv za putovanje. Spajanje volonterskog rada i turističkog putovanja je izvrstan primjer odgovornog i održivog turizma.

Smještaj i prijevoz čine osnovu svakog turističkog putovanja. Pri odabiru smještaja, mladima je najvažniji kriterij cijena. Biraju smještajne objekte nižeg cjenovnog razreda i niže razine smještajnih usluga. Čak 41 % mladih u svijetu osigura smještaj kod rodbine i prijatelja, 32 % u backpacker hostelima, 30 % u hotelima i 21 % u hostelima za mlade.³³ U Hrvatskoj mladi prednost daju hostelima (26,5 %), a slijede hoteli (23,5 %) te smještaj kod rodbine i prijatelja.³⁴

Niža razina usluga podrazumijeva manje dodatnih sadržaja u smještajnom objektu, dok kvaliteta usluge mora biti na zadovoljavajućoj razini u skladu s propisima. Niskobudžetni smještaj nude hosteli, hoteli niže kategorije (2 i 3 zvjezdice), privatni smještaj u kućanstvima kod rodbine i prijatelja, te kampovi. Prema podacima Ministarstva turizma Hrvatska je u 2010. godini raspolagala s 593 hotela (većina 3 i 4 zvjezdice), s 44 hostela, 116 kuća za odmor, 595 449 kućanstava i 231 kampom.³⁵

S druge strane omladinski hosteli objekti su namijenjeni mladima, odnosno putnicima koji njeguju određeni stil putovanja. U Pravilniku o razvrstavanju, minimalnim uvjetima i kategorizaciji drugih vrsta smještajnih objekata hostel je smještajni objekt u kojem se usluge smještaja pružaju pretežno mladim gostima, a mogu se pružati i usluge prehrane i pića.³⁶ Smještajne jedinice su sobe i spavaonice, uglavnom više krevetne sa zajedničkim sanitarijama. Međutim, standard hostelskog smještaja raste. Usluge hostela su niže cjenovne kategorije i manjeg komfora u usporedbi s hotelom. Ključne razlike između hostela i hotela su: niža cijena hostelskog smještaja, neformalniji pristup u komunikaciji i ophođenju s gostima u hostelu, više zajedničkih prostorija u hostelu i povećan stupanj socijalizacije.³⁷ Ostvareni turistički promet u hrvatskim omladinskim hotelima i hostelima u 2009. je bio neznatan, tek 1,1 % dolazaka i 0,7 % noćenja od ukupnog ostvarenog broja dolazaka i noćenja u Hrvatskoj. No, analiza turističkog prometa posljednjih 10-ak godina nudi optimističnije podatke. Od 2001. do 2009. g. broj dolazaka u omladinske hotele i hostele je porastao za 131 %, a broj noćenja za 76 %. Registrirani omladinski hoteli i hosteli raspoložu s 1 222 sobe i 5 380 kreveta.³⁸

³³ Richards; Wilson, op. cit., p. 27.

³⁴ Kušen; Gečević, op. cit., p. 24.

³⁵ Europska komisija, Calypso Study on Social Tourism Croatia, 2010, http://ec.europa.eu/enterprise/sectors/tourism/files/docs/calypso/country_reports/calypso_country_report_croatia_en.pdf. (Posjeđeno: 09.09.2012.)

³⁶ Pravilnik o razvrstavanju, minimalnim uvjetima i kategorizaciji drugih vrsta smještajnih objekata, *Narodne novine*, br.49., 2005.

³⁷ Krešić; Miličević, op. cit., p. 25-26.

³⁸ BIST, u: Krešić; Miličević, op. cit., p. 21.

Jedna od negativnih karakteristika hrvatskog turizma je izrazita sezonalnost. Turistički promet omladinskog turizma je također koncentriran u tri ljetna mjeseca, u kojima se ostvari čak 63 % od ukupnih godišnjih noćenja.³⁹

Znatan je postotak mladih koji samostalno organiziraju putovanja, dakle rezerviraju smještaj, prijevoz i druge aktivnosti ovisno o vlastitim željama. Razvoj suvremenih tehnologija, osobito Interneta uvelike je olakšao planiranje putovanja. Za 71 % ispitanika Internet je prvi izvor informacija, slijede iskustva rodbine i prijatelja (70 %), turistički vodiči, prijašnji boravak, novine i časopisi.⁴⁰ Najpoznatije online platforme za rezervaciju hostelskog smještaja su Hostelworld.com i Hostelseurope.com. Nude smještaj u hostelima i drugim niskobudžetnim smještajnim objektima te povoljne paket-aranžmane, informacije o destinacijama, komentare i iskustva drugih putnika. Ovakve web stranice pojednostavljaju organizaciju putovanja, a zahvaljujući opširnosti informacija putnik gotovo nema nepoznanica o odredištu. Pružatelji usluga smještaja se lakše povezuju s potencijalnim kupcima na globalnom tržištu. Prednosti online rezervacije i prodaje iskoristili su i ostali pružatelji turističkih usluga (hoteli i ostale vrste hotelijerskih i ugostiteljskih objekata, prijevoznici, kulturne institucije i dr.).

Sve popularniji način putovanja, bez obzira na dob, svakako je *couchsurfing*. *Couchsurfing* je web stranica na kojoj korisnici mogu pronaći besplatan smještaj u destinaciji koja ih zanima. Od korisnika se očekuje ponuda smještaja u svom domu putnicima koji posjete mjesto u kojem živi. Kako bi korisnici znali što ih očekuje, svi pružatelji smještaja se ocjenjuju i komentiraju.⁴¹ *Couchsurfing* ima preko 3 milijuna korisnika u više od 250 zemalja. Hrvatska broji oko 10 000 registriranih članova, najviše iz većih gradova: Zagreba, Splita, Rijeke, Osijeka, Zadra, Pule, Varaždina, Dubrovnika, a 50% ih je između 18 i 30 godina.⁴²

Na svjetskoj razini najčešći načini putovanja u destinaciju su zračni prijevoz (82 %) i željeznički prijevoz (30 %).⁴³ U Hrvatskoj su putovanja avionom slabije zastupljena u odnosu na cestovni promet, u kojem najveći dio zauzima autobusni prijevoz (78,2 %), a zatim slijede vlak i automobil.⁴⁴ Odabir prijevoznog sredstva je uvjetovan udaljenošću destinacije. Prvi izbor mladih u Hrvatskoj je Europa (35,7 %), slijede egzotične destinacije Srednja i Južna Amerika, Australija, Azija i Pacifik. Omiljene domaće destinacije su Dubrovnik, Zadar, Zagreb, Istra i Split.⁴⁵

³⁹ Ibid.

⁴⁰ Richards; Wilson, op. cit., p. 20.

⁴¹ Muller, Natalie, *Couchsurfing killed the Youth Hostel?*, 2010, <http://www.tourism-review.com>. (Posjećeno: 10.09.2012.)

⁴² Putoholičari, *Couchsurfing - besplatan smještaj ili samo surfanje na kauču*, 2010, <http://www.putoholicari.com/couchsurfing-besplatan-smjestaj-ili-samo-surfanje-na-kaucu-3389/>. (Posjećeno: 10.09.2012.)

⁴³ Richards; Wilson, op. cit., p. 28.

⁴⁴ Kušen; Gečević, op. cit., p. 25.

⁴⁵ Ibid., p. 19-23.

Prijevoznici, pružatelji smještaja i druge tvrtke nude mladim putnicima različite pogodnosti, a najčešće se radi o popustima na redovnu cijenu usluga i proizvoda. Nekoliko omladinskih organizacija je kreiralo iskaznice namijenjene mladim putnicima koje im omogućuju povoljniji smještaj, prijevoz, kupnju, ulaznice za kulturne ustanove, rekreaciju, sport i sl. Vjerojatno najpoznatije su EURO < 26 i ISIC Međunarodna studentska iskaznica. Europska mladežna iskaznica EURO < 26 omogućuje oko 100 000 popusta, a mogu je nabaviti mladi od 14 do 30 godina. EURO < 26 je pod pokroviteljstvom Vijeća Europe i Europskog parlamenta i već ju ima oko 4 milijuna korisnika u 40 zemalja koje su udružene u European Youth Card Association. U Hrvatskoj je nositelj projekta mladežne iskaznice Hrvatski ferijalni i hostelski savez pod pokroviteljstvom Vlade Republike Hrvatske.⁴⁶ ISIC iskaznica je proizvod ISIC Association, koja je članica World Youth Student and Educational Travel Confederation, neprofitne organizacije koja ujedinjuje različite svjetske servise za putovanja mladih. Iskaznica vrijedi u 120 zemalja i ima više od 4 500 000 članova godišnje.⁴⁷ U Hrvatskoj se uz EURO < 26 i ISIC može koristiti iskaznica Hrvatskog ferijalnog i hostelskog saveza, hi.euro iskaznica za osobe od 14 do 30 godina.⁴⁸

METODOLOGIJA I REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Istraživanje je provedeno na uzorku mladih Hrvata na području Hrvatske, od veljača do travanj 2013. Uključilo je 383 ispitanika, samo u dobi od 16 do 26 godina, a realizirano je anonimnim anketnim upitnikom poslanim putem linka na osobne e-mail adrese, efektom lavine. Osim toga, link je bio postavljen i na web stranice većih hrvatskih sveučilišta i veleučilišta, društvenoj mreži Facebook, te stranicama Hrvatskog ferijalnog i hotelskog saveza, Hrvatskog kluba putnika i Festivala putnika.

Upitnikom se pokušala istražiti kultura putovanja mladih u Hrvatskoj, njihovi motivi putovanja i potrebe, te mogućnosti uključivanja u svjetski omladinski turizam. Strukturirani upitnik je bio sastavljen od tri dijela. Prvi dio obuhvatio je osobne podatke o spolu, dobi, statusu, prihodima u kućanstvu i izvoru prihoda. U drugom se dijelu pokušalo dobiti podatke o učestalosti putovanja, odabranim turističkim destinacijama, načinu organiziranja putovanja, dužini boravka i potrošnji na putovanjima, te motivima putovanja i elementima koji utječu na odabir destinacije. Treći dio upitnika se osvrnuo na prošlost, te tražio podatke o putovanjima tijekom djetinjstva i adolescentskih dana – učestalosti

⁴⁶ Europska mladežna iskaznica, <http://www.euro26.hr/emz.php>. (Posjećeno: 09.09. 2012.)

⁴⁷ ISIC studentska iskaznica, <http://www.isic.hr/program/9/o-nama.html>. (Posjećeno: 09.09.2012.)

⁴⁸ HFHS, <http://www.hfhs.hr/hr/clanstvo/>. (Posjećeno: 09.09.2012.)

putovanja, odabranim turističkim destinacijama te načinu organiziranja putovanja.

Rezultati istraživanja obrađeni su statističkim paketom *Statistica*, te pojašnjeni metodama deskriptivne statistike, tabelarno i grafički prikazani. Interpretacija rezultata se referira na podatke izloženih sekundarnih podataka čime se nastoji prikazati kultura putovanja mladih u Hrvatskoj, te njihove mogućnosti i ograničenja. Dobiveni rezultati pokazuju kako mladi u Hrvatskoj usprkos ograničenjima ipak putuju, te slijede trendove omladinskog turizma u svijetu, no postoje određena ograničenja koja ih sputavaju da se u potpunosti uključe.

U istraživanju je sudjelovalo ukupno 383 ispitanika, od čega 74% žena, i 26% muškaraca. Najveći dio ispitanika bio je u dobi 20-23 godine (56,65%), zatim u dobi 24-26 (27,45%), a najmanje u dobi 16-19 godina (15,9%). Uzorak je prigodni, jer su ispitanici izabrani na osnovi dostupnosti, a ne vjerojatnosti, stoga se ne može u potpunosti donositi čvrsti zaključak o osnovnome skupu, odnosno o svim mladima u dobi 16-26 godina.

Većina ispitanika su studenti, čak 85,1 %, od kojih 17,3 % uz studiranje uspijeva i raditi. Ostatak ispitanika čine srednjoškolci (2,4 %), nezaposleni (4,8 %), te radnici (7,7 %). S obzirom da je upitnik upućen svim sveučilištima u Hrvatskoj, podaci su očekivani. 63 % ispitanika navodi roditelje kao glavni izvor prihoda, dok ostali financijska sredstva ostvaruju stalnim ili povremenim zaposlenjem, te stipendijom. Slični rezultati su objavljeni i u istraživanju HFHS-a Novi horizonti, u kojem 24% mladih samostalno zarađuje na sezonskim ili povremenim poslovima, 7 % ima stalan posao, a samo 6 % navodi stipendiju kao glavni izvor prihoda.⁴⁹

Iako su na pitanja odgovarali mladi, koji nisu nositelji kućanstava i donositelji odluka, procjene o prihodima kućanstava mogu se uzeti kao relevantne. Najveći dio ispitanika stanuje u kućanstvu s prosječnim mjesečnim prihodom između 5 000-10 000 kn (48 %), dok 38 % mladih stanuje u kućanstvu s prosječnim mjesečnim prihodom između 1 000-5 000 kn. Prema Hrvatskom zavodu za statistiku prosječna neto plaća u 2013. godini iznosila je oko 5 500 kuna, što obuhvaća otprilike dvije neto plaće.⁵⁰ Turističke potrebe kao sekundarne potrebe moguće je zadovoljiti tek nakon što su zadovoljene primarne potrebe, poput hrane, pića, odjeće i stanovanja, stoga je s ograničenim prihodima vrlo teško planirati turističko putovanje.

Ispitanici putuju uglavnom jednom godišnje (32,2%), 24% njih putuje dva puta godišnje, odnosno 14% putuje 3 i više puta godišnje. Usprkos

⁴⁹ Kušen; Gečević, op. cit.

⁵⁰ Hrvatski zavod za statistiku. Godišnje izvješće, 2013, http://www.dzs.hr/Hrv/system/first_results.htm. (Posjećeno: 03.03.2013.)

mogućnostima putovanja, čak 23,1 % ispitanika putuje rjeđe od jednom godišnje ili uopće ne putuje (6,7 %). 52,9 % ispitanika najčešće putuje po Hrvatskoj pri čemu je najposjećenija destinacija Dalmacija (Dubrovnik, Split, Zadar), zatim Istra i središnja Hrvatska. 40,9 % ispitanika se izjasnilo da najčešće putuju po Europi a samo 0,5 % izvan Europe. Ispitanici najčešće putuju s prijateljima (60,4 %), zatim s partnerom (15,5%) i obitelji (14 %), a najrjeđe putuju sami (3,4 %). Rezultati istraživanja su vrlo slični rezultatima prijašnjih istraživanja.

Pitanje o načinu organiziranja putovanja ponudilo je više odgovora, a odgovori ispitanika su dani u *Tablici 1*. Vidljive su različite kombinacije, u kojima dominira organizacija putovanja s prijateljima te samostalno organiziranje, što je i očekivano, s obzirom da se mladi u toj dobi žele samostalno i na svoj način uključiti u turistička kretanja. Pozitivan je napor škola, sveučilišta i drugih obrazovnih institucija koji značajno sudjeluju u organizaciji i pokušavaju mladima pružiti iskustvo putovanja.

Tablica 1. Način organiziranja putovanja

Način organiziranja putovanja	Odgovori
Samostalno	35,1 %
S prijateljima	53,9 %
S partnerom	15,9 %
Obiteljski	20,2 %
Organizira škola, sveučilište ili neka druga obrazovna institucija	31,7 %
Organizira sportska organizacija ili udruga	4,8 %
Organizira netko drugi	8,7 %

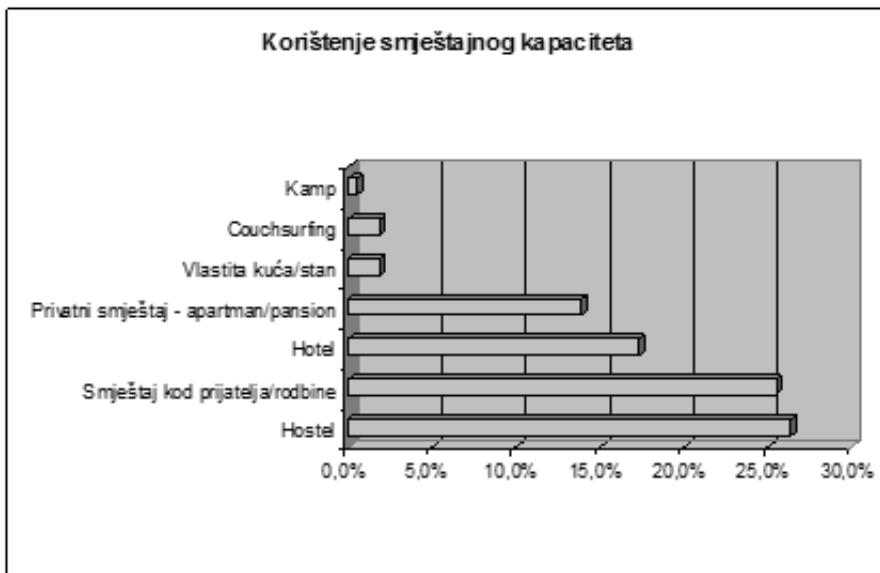
Izvor: vlastito istraživanje

Prilikom informiranja o destinaciji i turističkoj ponudi, mladi na raspolaganju imaju različite izvore informacija. Istraživanje je pokazalo kako se mladi najviše oslanjaju na Internet, njih 65 %, odnosno preporuke obitelji i prijatelja (56 %). Internet omogućuje jednostavno i brzo pretraživanje te mnoštvo podataka, ocjene i komentare drugih putnika. Osim toga, pruža mogućnost online rezervacije i plaćanja putovanja, te izravnog kontakta s pružateljima usluga. Istraživanje je pokazalo da mladi preferiraju samostalno organiziranje vlastitog putovanja, gotovo u potpunosti koriste Internet i izravnu rezervaciju (smještaja, prijevoza, zabava), a malo koriste posredničke usluge agencije. Podaci odgovaraju činjenici da mladi u potpunosti vladaju modernom tehnologijom, te iskazuju određene ovisnosti o virtualnom svijetu.

S obzirom da je Hrvatska relativno mala država s priličnom dobro razvijenom cestovnom mrežom, rezultati o korištenju prijevoznog sredstva prilikom odlaska na turističko putovanje su očekivani. Autobusni prijevoz je najzastupljeniji s 45,7 %, zatim slijedi automobil (30,3 %), te niskotarifni zrakoplovi (7,2 %). Samo 1% ispitanika se izjasnilo da prilikom putovanja koristi auto-stopiranje.

Grafikon 1. prikazuje smještajne kapacitete koje mladi koriste na svojim putovanjima. Podaci se podudaraju s prijašnjim istraživanjima u Hrvatskoj, a mladi opet preferiraju hostelski smještaj te smještaj kod rodbine i prijatelja. Zanimljiv je podatak o *couchsurfingu* koji pokazuje da takav način putovanja još uvijek nije zaživio u Hrvatskoj.

Grafikon 1. Korištenje smještajnog kapaciteta na putovanju

Izvor: vlastito istraživanje

U *Tablici 2.* su dani podaci o prosječnoj potrošnji na putovanju te prosječnoj dnevnoj potrošnji. S obzirom na svjetske podatke, potrošnja mladih Hrvata je ispod prosjeka⁵¹, te je u okvirima rezultata dosadašnjih istraživanja.⁵² Prosječni prihodi u Hrvatskoj još uvijek nisu dostatni za zadovoljenje primarnih potreba, stoga ograničene financije imaju najveći utjecaj na mogućnost poduzimanja putovanja.

⁵¹ Richards; Wilson, op. cit., p. 27-30.

⁵² Kušen; Gečević, op. cit., p. 24-27.

Tablica 2. Prosječna potrošnja po putovanju i prosječna dnevna potrošnja na putovanju

Prosječna potrošnja po putovanju		Prosječna dnevna potrošnja	
Do 1000 kn	22,3 %	Do 50 kn	10,4 %
1001-1500 kn	34,6 %	51-100 kn	42,1 %
1501-2000 kn	22,2 %	101-300 kn	35 %
2001-3500 kn	14,5 %	300-500 kn	9,3 %
Više od 3500 kn	6,4 %	Više od 500 kn	3,2 %

Izvor: vlastito istraživanje

Usprkos ograničenjima, mladi su motivirani i žele putovati, a svoje motive putovanja su rangirali u *Tablici 3*. Zanimljivi su motivi postavljeni na prvome i drugome mjestu, no svakako treba uzeti u obzir i činjenicu da su više od 2/3 ispitanika činile žene, stoga je donekle razumljivo, s obzirom da su žene senzibilnije, te više uživaju u kupovini od muškaraca. Rangiranje ostalih motiva također se uzima s rezervom, jer prioritetni motivi pomalo odudaraju od rezultata dosadašnjih istraživanja.

Tablica 3. Motivi turistički putovanja

Motivi turističkih putovanja	Rang
Mogućnost ljubavnih avantura	1
Kupovina	2
Posjet rodbini i prijateljima	3
Učenje drugih jezika	4
Uživanje u jelu i piću	5
Uživanje u suncu i moru	6
Upoznavanje drugih kultura i običaja	7
Zabavna događanja i sadržaji	8
Kulturna događanja i sadržaji	9
Nova iskustva i doživljaji	10

Izvor: vlastito istraživanje

Suprotno motivaciji, ključni elementi koji utječu na odabir destinacije odgovaraju dosadašnjim trendovima, te potvrđuju činjenicu da mladi biraju destinaciju prema jeftinim smještajnim kapacitetima, avanturizmu i neizvjesnosti koje destinacija pruža, pri čemu im više nije toliko bitna zabava i noćni izlasci,

ali ni sigurnost. Elementi su prikazani u *Tablici 4.*

Tablica 4. Elementi koji utječu na odabir destinacije

Elementi koji utječu na odabir destinacije	Rang
Dobra prometna povezanost	1
Jeftini smještajni kapaciteti	2
Avanturizam i neizvjesnost	3
Čistoća i uređenost	4
Povoljna ponuda, jeftinoća	5
Zabava i noćni život	6
Sigurnost	7

Izvor: vlastito istraživanje

Mladima se nude razne pogodnosti i iskaznice s popustima koje omogućuju jeftinija putovanja. Znatan dio mladih (41 %) koristi popuste koji im se nude, nasuprot 59 % onih koji ih uopće ne koriste. Čak 77 % ispitanika je koristilo popuste na prijevoz, što nije iznenađujuće jer znatan broj autobusnih prijevoznika u Hrvatskoj nudi jeftinije karte studentima, kao i Hrvatske željeznice. Popuste na ulaznice koristi 38 % ispitanika, a za smještaj tek njih 12 %. Gotovo polovica ispitanika uopće ne zna za postojanje kartica s pogodnostima, dok je ostatak dobro upoznat s pogodnostima koje pruža Međunarodna iskaznica Euro<26, ISIC, te iskaznica Hrvatskog ferijalnog i hostelskog saveza (hi.euro).

Polovica ispitanika istaknula je da putovanja doprinose boljem razumijevanju drugih ljudi i kultura, te međusobnoj toleranciji, a gotovo u potpunosti žele putovati jer tvrde kako putovanja u njima bude želju za novim putovanjima. Upravo je navedeno glavno obilježje ovog tržišnog segmenta - stalna potreba za kretanjem i druženjem, te upoznavanjem novih kultura.

Na posljetku, ispitanici su dali informacije vezane uz putovanja tijekom svojeg djetinjstva i adolescencije. U ranoj fazi svoga života ispitanici su najčešće putovali unutar Hrvatske (64,4 %) i Europe (30,8 %), dok samo 3,9 % ispitanika uopće nije putovalo. 52,9 % ispitanika je najčešće putovalo s obitelji, a 42,3 % s prijateljima, a putovali su rjeđe od jednom godišnje (14 %), jednom godišnje (45,4 %), dva puta godišnje (21,3 %), te tri i više puta godišnje (16 %).

Mogućnosti i iskustvo putovanja mladih tijekom djetinjstva i adolescencije potvrđuje i *Tablica 5.*, koja prikazuje podatke o načinu organiziranja putovanja. Očekivano, obitelj je odigrala najveću ulogu u pružanju iskustva putovanja, a svoj su značajni doprinos dale i obrazovne institucije.

Tablica 5. Način organiziranja putovanja tijekom svojeg djetinjstva i adolescentskih dana

Način organiziranja putovanja	Odgovori
Samostalno	7,3 %
S prijateljima	26,1 %
S partnerom	1,5 %
Obiteljski	61,4 %
Organizirala je škola, sveučilište ili neka druga obrazovna institucija	56 %
Organizirala je sportska organizacija ili udruga	13,5 %
Organizirao je netko drugi	13,5 %

Izvor: vlastito istraživanje

ZAKLJUČAK

Podaci prikazani u radu pokazuju tendenciju rasta omladinskog turizma u svijetu, te zahtijevaju složeniji pristup praćenja i shvaćanja turističkih kretanja mladih. Mladi se sve više uključuju u turizam, iako nemaju percepciju da su njihova putovanja potpuno turistička. Omladinski turizam uključuje određene specifičnosti koje ga razlikuju od ostalih oblika turizma. Razlike se, između ostalih, očituju u načinu organiziranja putovanja, informiranju o putovanjima, motivaciji i elementima odabira turističke destinacije, te korištenju jeftinijih smještajnih kapaciteta. Omladinski turizam u Hrvatskoj je u fazi razvoja i pokazuje mogućnosti uključivanja u svjetske tokove omladinskog turizma. Evidentne su sličnosti ponašanja mladih u Hrvatskoj i onih u svijetu. Zajednička su im svakako ograničena financijska sredstva, unatoč kojima mladi ipak putuju i žele još više putovati. Na taj način žele doživjeti nova iskustva, te upoznati nove kulture i običaje, što ih ne razlikuje od ostalih turista, međutim, mladi to žele učiniti u svome stilu. U tom procesu mladi u Hrvatskoj samostalno stvaraju kulturu putovanja, donekle poduprtu pokušajima obitelji i obrazovnih institucija, koja nije dovoljno razvijena, jer mladi u Hrvatskoj još uvijek rjeđe putuju od svojih vršnjaka u drugim razvijenim državama. Apstrahirajući sve navedeno, turistička kretanja mladih Hrvata nisu zanemariva, kao ni Hrvatska kao poprište omladinskog turizma, a s obzirom da u Hrvatskoj ne postoje sustavna istraživanja o putovanjima mladih, pokušaji i rezultati prikazani u radu čine kvalitetan temelj i motiv za njihovo daljnje praćenje.

LITERATURA

Alfieri, Dragutin, Uloga turizma u resocijalizaciji i desocijalizaciji suvremenog čovjeka, zbornik radova Pedagoške akademije Humanističke vrijednosti turizma, Zadar, 1977.

Ashworth, Gregory John; Goodall Brian, *Marketing Tourism Places*, Routledge, London 1990, p. 25-47.

Čavlek et. al., *Turizam – ekonomske osnove i organizacijski sustav*, Školska knjiga, Zagreb 2011.

Državni zavod za statistiku, *Statistička izvješća – Turizam u 2008*, br. 1380., Zagreb 2009.

Dulčić, Ante, *Upravljanje razvojem turizma*, Mate, Zagreb, 2001, u: World Tourism Organization, UNWTO, *Yearbook of tourism Statistic*, sv. I., 1999.

Goeldner et al., *Tourism – Principles, Practices, Philosophies*, JohnWiley&Sons, New York, Brisbane, Singapore, Toronto 2000.

Hall, Colin Michael; Weiler, Betty, *Introduction. What's special about special interest tourims?*, u: Weiler, B.; Hall, M. (ur.) *Special interest tourism*, Bellhaven Press, London 1992, u: Trauer, Birgit, *Conceptualizing special interest tourism – frameworks for analysis*, *Tourism Management*, god. 27, br. 2., University of Queensland, Ipswich 2006, p. 183 – 200.

Hendija, Zvezdana, *Promjene u suvremenom društvu, trendovi u suvremenom turizmu*, *Turizam*, god. 50, br. 1., Institut za turizam i Hrvatska turistička zajednica, Zagreb 2002, p. 90-91.

Krešić, Damir; Miličević, Katarina, *Kako osnovati i upravljati hostelom*, Hrvatski ferijalni i hostelski savez, Zagreb 2010.

Kušen, Zrnka; Gečević, Dražen, *Novi horizonti: Istraživanje nezavisnih putovanja mladih i studenata u Republici Hrvatskoj*, Hrvatski ferijalni i hostelski savez, Zagreb 2008.

Marković, Srđan; Marković, Zora, *Osnove turizma*, Školska knjiga, Zagreb, 1970.

Petrić, Lidija, *Osnove turizma*, Ekonomski fakultet Split, Split 2003.

Pirjevec, Boris, *Ekonomska obilježja turizma*, Golden Marketing, Zagreb 1998.

Pravilnik o razvrstavanju, minimalnim uvjetima i kategorizaciji drugih vrsta smještajnih objekata, Narodne novine, br. 49., 2005.

Trauer, Birgit, *Conceptualizing special interest tourism-frameworks for analysis*,

UNWTO, *World Conference on the Measurement of the Economic Impact of Tourism*, Nice, 1999.

Vukonić, Boris; Čavlek, Nevenka, *Rječnik turizma*, Masmedia, Zagreb 2001.

Weber, Sanda; Mikačić, Vesna, *Osnove turizma*, Školska knjiga, Zagreb 1999.

INTERNETSKI IZVORI

BIST, www.iztg.hr/bist/. (Posjećeno: 09.09.2012.)

City of Cape Town, *Backpacking and Youth Tourism Investigative Study*, 2010, <http://www.capetown.gov.za/en/tourism/Documents/Final%20Draft%20CoCT%20Backpacking%20Study%20180809.pdf>. (Posjećeno: 08.09.2012.)

Europska komisija, *Calypso Study on Social Tourism Croatia*, 2010, http://ec.europa.eu/enterprise/sectors/tourism/files/docs/calypso/country_reports/calypso_country_report_croatia_en.pdf. (Posjećeno: 09.09.2012.)

Europska mladežna iskaznica, <http://www.euro26.hr/emz.php>. (Posjećeno: 09.09.2012.)

Hendija, *Zvezdana, Suvremeni trendovi u međunarodnom turizmu*, Ekonomski fakultet u Zagrebu, Zagreb 2011, http://web.efzg.hr/dok/TUR/zhendija//MT_01_web_trendovi.pdf. (Posjećeno: 28.10.2012.)

HFHS, <http://www.hfhs.hr/hr/clanstvo/> (Posjećeno: 09.09.2012.)

ISIC studentska iskaznica, <http://www.isic.hr/program/9/o-nama.html>.
(Posjećeno: 09.09.2012.)

Hrvatski zavod za statistiku, Godišnje izvješće, 2013, http://www.dzs.hr/Hrv/system/first_results.htm. (Posjećeno: 03.03. 2013)

Moisa, Claudia, Aspects of youth tourism demand, *Annales Universitatis Apulensis Series Oeconomica*, god. 12, br. 2., 2010, p. 575 – 582. <http://oeconomica.uab.ro/upload/lucrari/1220102/08.pdf>.
(Posjećeno: 05.09.2012.)

Moisa, Claudia, Factors influencing the evolution of youth travel, *Management and Marketing Journal*, god. 8, br. 2., 2010, p. 308-316. http://www.mnmk.ro/documents/2010ed2/13_Moisa%20Alba%20Iulia%20FFF.pdf.
(Posjećeno: 28.09.2012.)

Muller, Natalie, Couchsurfing killed the Youth Hostel?, 2010, <http://www.tourism-review.com>. (Posjećeno: 10.09.2012.)

Putoholičari Couchsurfing – besplatan smještaj ili samo surfanje na kauču, 2012, <http://www.putoholicari.com/couchsurfing-besplatan-smjestaj-ili-samo-surfanje-na-kaucu-3389/>. (Posjećeno: 10.09.2012.)

Richards, Greg; Wilson, Julie, *New Horizons in Independent Youth and Student Travel -Today's Youth Travellers: Tomorrow's Global Nomads*, ISTC, Amsterdam 2003, http://www.atlas-euro.org/pages/pdf/FINAL_Full_Report.pdf.
(Posjećeno: 09.09.2012.)

Richards, Greg, *An economic contribution that matters*, u: UNTWTO; WYSE Travel Confederation, *The power of youth travel*, 2008, http://dtxqt4w60xqpw.cloudfront.net/sites/all/files/pdf/the_power_of_youth_travel.pdf. (Posjećeno: 28.10.2012.)

Tourism Management, god. 27, 2006, p. 183-200. <http://www.scribd.com/doc/19955764/Conceptualizing-special-interest-tourismframeworks-for-analysis>. (Posjećeno: 28.10.2012.)

UNWTO, *Youth Travel Matters – Understanding the Global Phenomenon of Youth Travel*, 2008. <http://pub.unwto.org/WebRoot/Store/Shops/Infoshop/>

482C/09E7/89D4/2506/AA82/C0A8/0164/F5B4/080514_youth_travel_matters_excerpt.pdf. (Posjećeno: 09.09.2012.)

UNWTO, World Tourism Barometer, 2012, <http://mkt.unwto.org/en/barometer>, (Posjećeno: 25.07.2013.).

UNWTO, 2012, <http://www2.unwto.org/en/content/why-tourism>. (Posjećeno: 28.10.2012.)

Vetrak, Samuel, What is the next big thing in youth travel?, ITB Berlin, 2012, http://www.studentmarket.com/sites/default/files/article_files/2012%20ITB%20Berlin%20Presentation%20by%20StudentMarketing.pdf. (Posjećeno: 08.09.2012.)